

Design Strategies in the City of Rasht; Using the Historical Architectural Principles

Hamed Mohammadi Khoshbin ^{1*}, Alireza Anisi ², Alireza Gholinejad Pirbazari ³

1. Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture & Art, University of Guilan, Rasht, Iran

2. Associate Professor, Faculty member of research institute of cultural heritage and tourism, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Faculty member of research institute of cultural heritage and tourism, Tehran, Iran

Highlights:

Identification and analysis of distinctive physical components in Rasht's historical buildings as foundational patterns for contemporary design.

Proposing historical architecture-based design strategies that can contribute to preserving urban identity and visual coherence in future developments of Rasht city.

ARTICLE INFO

EXTENDED ABSTRACT

UPK, 2025

VOL. 9, Issue 3, PP, 24-47

Received: 20 Apr 2025

Accepted: 22 Sep 2025

Article Type:

Research article

Keywords: Design criteria and guidelines, design strategies, historical architecture of Rasht, architectural principles

Cite this article:

Mohammadi Khoshbin, H., Anisi, A., & Gholinejad Pirbazari, A (2025). Design Strategies in the City of Rasht; Using the Historical Architectural Principles. *Urban Plan Knowl*, 9(3), 24-47.

DOI:

[10.22124/UPK.2025.30445.2025](https://doi.org/10.22124/UPK.2025.30445.2025)

Introduction: Identity, continuity of architectural ideas, and beauty of buildings and urban textures can come from the connection between the past and the present. Whereas failure to pay attention to the past, in addition to heterogeneity and the gradual loss of the identity of the cities, will also result in cultural incompatibility.

Historical and vernacular architecture in any place has developed in lockstep with the natural and constructed environment around it over time. New constructions without proper planning in any region and especially in the historical context can cause serious damage to the existing architectural values. The use of historical architectural elements and features in the design and construction of contemporary architectural buildings in a new way can lead to proper cohesion and continuity in the urban context.

The purpose of this research is to develop and present design strategies in Rasht city using historical architecture principles.

The research questions can be formulated as follows: How are design strategies developed and presented for a specific region - in this study, the city of Rasht? When formulating and codification design strategies, it must be noted that architectural buildings are not universal or generic subjects, but rather are dependent on their environment. Consequently, to scientifically derive architectural principles and develop corresponding design solutions, a specific region must be studied - in this research, the city of Rasht in Guilan Province serves as the study context.

Methodology: In the theoretical section (literature review), this research employs an analytical-descriptive method to develop its conceptual framework. By examining key study concepts—including architectural strategies, historical architecture, and design principles—along with an analysis of relevant regulations and guidelines, it identifies the critical factors influencing the formulation of design strategies. In the second phase, the identified factors were utilized to develop research strategies within the Rasht city as the study.

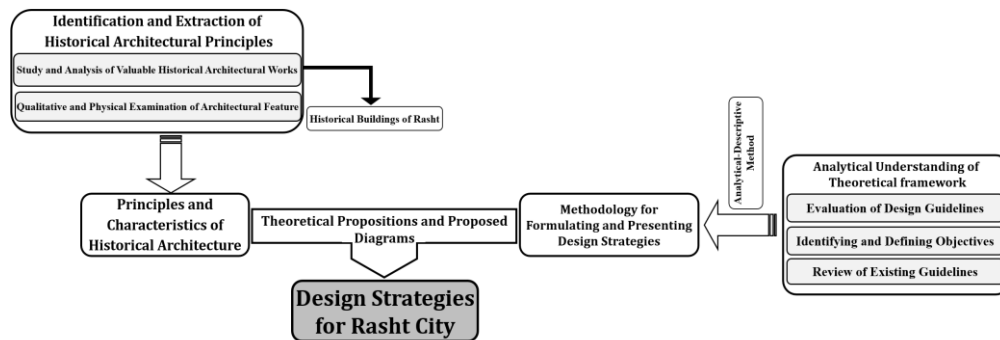
*Corresponding Author: hm.khoshbin@guilan.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Architectural principles were systematically extracted from the examined cases (Rasht's historical buildings). This research investigates 15 public-use historical buildings constructed during both the Qajar and early Pahlavi periods. In historical building studies, the classification and identification of recurrent components coupled with systematic analysis of physical components enable the derivation of historical architectural principles and patterns. The enumeration of these shared characteristics plays a pivotal role in extracting the architectural patterns of Rasht's historic urban fabric.¹

In the third phase, design strategies in Rasht are presented based on architectural principles derived from the study of the historical architecture.

Results:

To collect research data through a survey and field study, in the first phase of the research, 15 historical buildings were examined, and their physical components were evaluated. At this stage, the architectural features of the buildings, as well as the facades of the historical structures, were analyzed in two sections.

Based on the principles and rules derived from the historical architecture of Rasht, in the second phase of the research, design strategies for the city of Rasht were presented in two sections:

- a) Structure and general architectural features of the building, including:
 - Overall form of the building
 - Building placement on the site
 - Size
 - Roof
- b) Architectural building facades, including:
 - Veranda (Iwan)
 - Entrance
 - Openings (windows and doors)
 - Wall surface (façade)
 - Decorations

Based on the aggregated data, the architectural features of Rasht's historic buildings can be summarized as follows:

- Site-planning relationship between building placement and historical urban context
- Predominant elongated cuboid form
- Typical two-story height (occasionally three stories)
- Exterior cladding materials including wood and metal

The proposed strategies address:

1. Visual impact through historically informed design interventions
2. Exterior envelope treatments prioritizing heritage legibility

Conclusion:

The findings showed that Rasht's historical buildings have specific physical components in size, height and location in site. The use of semi-open spaces (porches) as one of the main characteristics of the building with various shapes and styles and different functions plays an important role in the formation of the exterior façade of the building. The variety of surfaces to create visual richness, various openings and ornaments are façade's distinctive features. These principles were used in design strategies in the city of Rasht.

راهبردهای طراحی در شهر رشت با استفاده از اصول معماری تاریخی

حامد محمدی خوش‌بین^{۱*}، علیرضا انیسی^۲، علیرضا قلی‌نژاد پیربازاری^۳

۱. استادیار، گروه معماری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۲. دانشیار، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

۳. استادیار، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

نکات برجسته:

شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های کالبدی خاص بناهای تاریخی رشت به عنوان الگوهای پایه برای طراحی معاصر. ارائه راهبردهای طراحی مبتنی بر معماری تاریخی که می‌تواند به حفظ هویت شهری و انسجام بصری در توسعه‌های آینده شهر رشت کمک کند.

چکیده

اطلاعات مقاله

بیان مسئله: پیوند میان گذشته و امروز می‌تواند موجب هویت‌بخشی، تداوم اصول معماری و زیبایی بناها و بافت‌های شهری گردد. عدم توجه به گذشته، علاوه بر ناهمگونی و از بین رفتن تدریجی هویت شهرها، عدم تطابق فرهنگی را نیز به دنبال خواهد داشت. معماری تاریخی و بومی هر محل، در یک تداوم تاریخی و در راستای یک سیاست مبتنی بر استمرار به تدریج و در طول سالیانتمادی با طبیعت و محیط اطراف شکل گرفته است. ساخت و سازهای جدید بدون برنامه در هر منطقه و به خصوص در بافت تاریخی می‌تواند به دلیل عدم هماهنگی به ارزش‌های معماری موجود صدمات شدیدی را وارد نماید.

هدف: هدف از این پژوهش تدوین راهبردهای طراحی در شهر رشت با استفاده از اصول معماری تاریخی می‌باشد. **روش:** در بخش نخست، مبانی نظری پژوهش تشریح و فرایند تدوین راهبردهای طراحی ارائه می‌شود. داده‌های این بخش با روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و با رویکرد توصیفی-تحلیلی مورد واکاوی قرار می‌گیرند. در بخش دوم (استخراج اصول و قواعد معماری تاریخی)، ۱۵ بنای تاریخی شهر رشت به عنوان نمونه موردی مطالعه و بررسی می‌شوند، روش تحقیق در این مرحله به صورت کمی و میزان کاربرد و فراوانی هر کدام از مؤلفه‌ها در بناهای معماری می‌باشد. در مرحله نهایی، راهبردهای طراحی بناهای معماری در شهر رشت با استفاده از ویژگی‌های به دست آمده در مرحله دوم پژوهش، تدوین و ارائه می‌گردد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان دادند که بناهای تاریخی رشت دارای مؤلفه‌های کالبدی بخصوصی در اندازه، ارتفاع و محل قرارگیری می‌باشند. استفاده از فضاهای نیمه‌باز (ایوان) به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی بنا با اشکال و صورت‌های متنوع و عملکردهای متفاوت نقش مهمی در شکل‌گیری کالبد و نمای بیرونی بنا دارد. تنوع سطوح در جداره بیرونی برای ایجاد غنای بصری، بازشوهای متنوع و آرایه‌های تزئیناتی از ویژگی‌های بارز آن‌ها می‌باشد.

نتیجه‌گیری: تدوین راهبردهای طراحی در شهر رشت با توجه به معماری تاریخی و استفاده از این راهبردها در طراحی و ساخت بناهای معماری امروز به شکل نوین می‌تواند منجر به انسجام و هماهنگی در بافت شهری شود و همچنین پیوستگی سیمای شهری را به دنبال داشته باشد. گردد.

دانش شهرسازی، ۱۴۰۴

دوره ۹، شماره ۳، صفحات ۲۴-۴۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

نوع مقاله:

پژوهشی

کلیدواژه‌ها: ضوابط و دستورالعمل طراحی، راهبردهای طراحی، معماری تاریخی رشت، اصول معماری

ارجاع به این مقاله:

محمدی خوش‌بین، حامد، انیسی، علیرضا. قلی‌نژاد پیربازاری، علیرضا. (۱۴۰۴). راهبردهای طراحی در شهر رشت با استفاده از اصول معماری تاریخی، دانش شهرسازی، ۹(۳)، ۲۴-۴۷.

DOI:

[10.22124/upk.2025.30445.2025](https://doi.org/10.22124/upk.2025.30445.2025)

نویسنده مسئول: hm.khoshbin@guilan.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بیان مسئله

با گسترش شهرنشینی و سرعت تغییرات در شهرها قریب به چند دهه است که، بافت تاریخی شهرها دچار دگرگونی شده و هماهنگی خود را با ساختار اصلی حرکتی شهر از دست داده است. شکاف بین معماری گذشته و مدرن ایرانی از این حیث موجب از دست رفتن سرمایه‌های بسیاری می‌شود. افزایش رشد شهرنشینی و ساخت و سازهای گسترده در شهرهای شمالی ایران موجب برهم خوردن تعادل در توسعه بافت‌های شهری گردیده و بناهای معماری با کاربری‌های مختلف و اندازه‌های متفاوت بدون توجه به اصول معماری تاریخی و گذشته طراحی و اجرا می‌گردند. این مورد باعث گردیده مطلوبیت سیما و منظر شهری از بین رفته و شهر، تداوم تاریخی و انسجام کالبدی خود را از دست بدهند. در نتیجه افراد استفاده کننده از محیط و بافت شهری در بسیاری از موارد با فضاهایی متفاوت از اصول معماری تاریخی مواجه شده و در نتیجه شناختی نامطلوب از اصول و ویژگی‌های با ارزش معماری منطقه را کسب می‌نمایند. تجربه حضور در فضاهایی که بتواند معرف اصول معماری تاریخی منطقه باشد می‌تواند در جذابیت و افزایش علاقه‌مندی کاربران و حفظ ویژگی‌ها و ارزش‌های معماری تاریخی مؤثر باشد.

محوطه‌ها و سایت‌های تاریخی به مثابه موجوداتی زنده عمل می‌کنند که تداوم حیات آنها مستلزم احداث بناهای جدید یا توسعه‌های تکمیلی است. در بسیاری از موارد، بناهای موجود در این محوطه‌ها قادر به پاسخگویی به نیازهای جوامع معاصر نیستند؛ از این رو، اجرای پروژه‌های جدید و ساخت‌وساز پایدار در این محدوده‌ها ضروری به نظر می‌رسد. با این حال، تعداد قابل توجهی از ساختمان‌های جدید در حریم این محوطه‌ها، بدون در نظر گرفتن معیارهای اساسی طراحی و مؤلفه‌های تأثیرگذار احداث گردیده‌اند (Kamali Tabrizi & Abdelmonem, 2024). در بسیاری از مناطق و بافت‌های شهری، نسبت میان توسعه و حفاظت از نوع تضاد و تقابل بوده و حفاظت از بافت تاریخی و آثار معماری آن به عنوان مانع و یا دست کم عامل مزاحمی برای توسعه بافت‌های شهری قلمداد شده است. در نتیجه مسیر توسعه شهری برای دستیابی به رفاه اجتماعی و رونق اقتصادی با بی‌توجهی به هویت تاریخی و تخریب معماری تاریخی همراه است (Pourahamadi, 2019). در سرزمین‌های با پیشینه تاریخی غنی، پرداختن به موضوع الگوی معماری تاریخی آن سرزمین و چگونگی بازتعریف آن در کالبدی مدرن برای سبک زندگی امروز از مباحث پایه‌ای در حوزه معماری و شهرسازی است (Mohajer Milani & Einifar, 2022). شناخت دقیق قواعد و الگوهای رایج معماری گذشته گام مهمی برای رسیدن به راهبردهای طراحی معماری هماهنگ و مبتنی بر زمینه است.

معماری بومی حاصل قرن‌ها تکامل است تا با بهره‌گیری از مصالح بومی و روش‌های ساخت آشنا، فضایی مناسب با اقلیم محلی ایجاد کند (Bodach, Lang & Hamhaber, 2014). معماری گذشته یا تاریخی دارای قواعد و الگوها شامل مجموعه‌ای از گزاره‌ها و احکام معماری است که نحوه کار با عناصر کالبدی معماری را ضابطه‌مند می‌نماید (Pourahamadi, 2019). دستیابی به این قواعد و الگوها می‌تواند قدرت پیش‌بینی و ایجاد راهبردهای طراحی برای طراحی بناهای جدید با هماهنگی با معماری گذشته را فراهم آورد. با توجه به مناسبات زندگی امروز شهرها و نیاز به انتظام و هماهنگی که در آنها حس می‌شود، ضوابط جز لاینفک نظام سامان‌دهی به معماری و شهرسازی هستند. این پژوهش به دنبال چرایی استفاده از آنها نیست، بلکه به دنبال استفاده صحیح از آنها در ارائه راهبردهایی برای طراحی بناهای جدید متناسب با این قواعد و الگوها می‌باشد. استفاده از اصول و معیارهای معماری تاریخی می‌تواند منجر به ایجاد هویت گردد که حس سرزندگی را به همراه دارد (Molaei hashjin, karimi azeri, karimi, & Mahdinezhad, 2021). همچنین طراحی فضاهای متناسب با فرهنگ می‌تواند افزایش تعاملات اجتماعی را به همراه داشته باشد که امروزه یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های طراحان شهری است (Karimi Azeri & tourandaz, 2018). راهبردهای طراحی که از اصول معماری تاریخی الهام می‌گیرند، بر طراحی شهری معاصر با تداوم معماری، حساسیت به بافت و ترویج پایداری تأثیر می‌گذارند (Shahriar, Mithun, Saha, & Ahmed., 2023).

سوال‌های پژوهش را می‌توان به این صورت مطرح نمود. راهبردهای طراحی چگونه در یک منطقه خاص که در این پژوهش شهر رشت می‌باشد، تدوین و ارائه می‌گردد؟ در ارائه راهبردهای طراحی باید به این مورد توجه داشت که بناهای معماری موضوع جهانی و عمومی نمی‌باشد و تابع محیط هستند. در معماری، محیط شامل امور انسانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی است و این مراتب در لایه‌های مختلف با هم تفاوت دارند. بنابراین نمی‌توان معیارها و ضوابطی جامع که در همه مناطق و بسترها مشترک باشند، در این موضوع تبیین و تدوین نمود. از سوی دیگر باید به این مورد توجه داشت که انتظارات استفاده‌کنندگان از بناهای معماری در مناطق مختلف با هم دیگر متفاوت است. در نتیجه برای اینکه بتوان با یک رویکرد علمی اصول معماری استخراج گردیده و راهبردهای طراحی مبتنی بر آن ارائه گردد بایستی یک منطقه خاص را مورد مطالعه قرار داد که در این پژوهش، شهر رشت در استان گیلان به عنوان زمینه پژوهش، مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

ضوابط و راهبردهای طراحی

الگوها و ضوابط به مانند دستور زبانی می‌مانند که نظام‌دهنده محیط مصنوع هستند. در طی سالیان الگو و ضابطه به عنوان پیونددهنده بافت شهری و معماری ایفای نقش کرده‌اند. ضوابط طراحی فراهم آوردن مجموعه‌ای است از باید/نباید‌های عمومی و حداقل نیاز طراحان و پیمانکاران که برای هماهنگ شدن سیمای شهر تدوین می‌شوند (Mohajer Milani & Einifar, 2022). دستورالعمل‌های طراحی مجموعه‌ای از توصیه‌ها و راهبردهایی در مورد چگونگی اعمال اصول طراحی می‌باشد. طراحان از این راهبردها برای قضاوت در مورد چگونگی اتخاذ اصولی از قبیل چگونگی ایجاد فرم، کارایی و ثبات استفاده می‌کنند تا بتوانند طرح‌هایی مطلوب با استفاده از ضوابط و اصول معماری ایجاد کنند و نیازهای کاربر را برآورده و فراتر ببرند.

دستورالعمل‌های طراحی یک سری معیارهای طراحی را ارائه می‌دهند که می‌تواند در ایجاد یک طرح معماری مطلوب مؤثر و کارا باشد. معیارهای طراحی اهداف صریحی هستند که یک پروژه باید برای موفقیت کسب کند. معیارهای طراحی براساس لزوم رعایت می‌تواند به دو دسته تقسیم شوند. معیارهای اولیه معیارهایی هستند که یک پروژه موفق را تشکیل می‌دهند. الزام به رعایت این معیارها در طراحی اساسی است. پروژه اگر اهداف مبتنی بر این معیارها را برآورده نکند ناموفق خواهد بود. این معیارها، راهبردهای طراحی در ضوابط و دستورالعمل‌ها را شامل می‌شوند. معیارهای ثانویه آن ویژگی‌هایی هستند که بسیار مطلوب هستند اما کاملاً ضروری نیستند.

راهنماهای طراحی مواردی همچون مبنایی برای تصمیم‌گیری منصفانه، ثبات در بررسی طرح‌های مشوق برای سرمایه گذاری، افزایش ارزش املاک و ابزاری برای آموزش را ارائه می‌دهند (Winter, 2001). هدف اصلی از بکارگیری راهنماهای طراحی، انتقال حس کیفیت ترجیحی طراح برای یک مکان می‌باشد. ماهیت اصلی راهنماهای طراحی در طی قرن‌ها تغییر چندانی پیدا نکرده است. برای مثال سابقه راهنماهای طراحی نما که ماهیت بازشوهای یک بنای جدید را مشخص می‌کند حداقل به قرن چهاردهم ایتالیا برمی‌گردد. راهنماهای طراحی می‌توانند الهام‌بخش طراحی خلاقانه و در عین حال متناسب با زمینه و بستر محلی باشند (Behzadfar & Shakibamanesh, 2009).

پیرامون تفاوت میان مقررات و راهنماهای طراحی اینطور می‌شود بیان نمود که مقررات طراحی مجموعه اصول و قواعد فنی که رعایت آن‌ها در طراحی محاسبه، اجرا، بهره‌برداری و نگهداری ساختمان‌ها برای اطمینان از ایمنی بهداشت، بهره‌دهی مناسب، آسایش و صرفه اقتصادی الزامی است تعریف می‌شود (Talen, 2012). راهنماهای طراحی مجموعه‌ای با جزئیات از اصول طراحی را ارائه می‌کنند که برای ارتقاء کیفیت طراحی و ساخت با توجه به نیاز مخاطب طراحی شده‌اند. راهنماهای طراحی غیراجباری، غیرتجویزی با جزئیات و دقیق هستند. راهنماها به طور معمول به شکل جملاتی خلاصه و تصویری از ویژگی‌های طراحی هستند. در حال حاضر در ایران مجموعه مستقلی از راهنماهای طراحی وجود ندارد. امروزه آنچنان در ضوابط و نقش آن‌ها به عنوان محدودکننده نظام ساخت‌وساز افراط شده است که نه تنها نمی‌توانند از الگوها تبعیت کنند، بلکه خود ضوابط الگوساز شده‌اند. الگویی که با کنار هم قراردادن جورچین وار ضوابط، محصولی کلیشه‌ای و تکراری را رقم زده که این اتفاق ناخوشایند به دلیل فقر محتوایی و مفهومی در بنیان‌های ضوابط مذکور بوجود آمده است. از این رو ضوابط تنها در صورتی می‌توانند متضمن حضور الگوها در معماری امروز باشند و الگوها را به منصف بروز برسانند که به گونه‌ای شکل داده شوند که بتوانند در حوزه تاثیر الگوها ایفای نقش کنند (Mohajer Milani & Einifar, 2022). توجه به رهنمودهای طراحی به صورت متعادل اهمیت دارد. به عنوان مثال یافته‌های پژوهشی در مورد شهر محصور نیکوزیا^۱ در شمال قبرس نشان داد که طرح‌های معماری ارائه‌شده به دلیل پیروی از اصول به صورت گزینشی - که صرفاً بر جنبه‌های احساسی و خاطره‌انگیز (نوستالژی) تأکید داشت و ارزش‌های گونه‌شناختی و تیپولوژیک بافت تاریخی را نادیده می‌گرفت - تأثیرات مخربی بر سطوح مختلف هویت تاریخی شهر برجای گذاشته‌اند (Ukabi & Akçay, 2023).

مهمترین ویژگی ضوابط و راهنماهای طراحی، راهبردهایی می‌باشند که در زمینه طراحی معرفی می‌نمایند. کیفیت راهبردهای طراحی می‌تواند زمینه موفقیت یک ضابطه و دستورالعمل باشند. بنابراین توجه به راهبردهای طراحی، مشخصه‌های کیفی آن، ویژگی‌هایی که باید داشته و عوامل و مراحل که در دست‌یابی به آن طی می‌شود از اهمیت بالایی برخوردار است.

نقش و کاربرد دستورالعمل‌ها

دستورالعمل‌های طراحی، به خودی خود، اجباری نیستند و نباید آن‌ها را با دستور اشتباه گرفت، با این وجود، پایبندی به این راهنماها می‌تواند مسیر دست‌یابی به اهداف طراحی را شفاف‌تر و قابل‌دسترس‌تر سازد. درواقع، دستورالعمل‌های طراحی، اندازه‌های معماری پاسخگو به نیازهای

¹ Nicosia Walled City

حقیقی محیط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... را قالبی نظام‌مند و قابل درک برای جامعه حرفه‌ای (طراحان معماری و شهری و ذی‌نفعان) تبیین می‌نماید. از این رو می‌توان تعریف نمود که دستورالعمل‌ها مجموعه‌ای از توصیه‌های کاربردی، تحلیلی و راهنما هستند که در قالب‌های مختلف متنی و تصویری (از جمله متون نوشتاری، کتاب‌ها، نمودارها و...) ارائه می‌گردند. این اسناد به عنوان منابع پایه در فرآیندهای طراحی، مدیریت پروژه (شامل مراحل ارزیابی و بازنگری)، و همچنین تحلیل و واکاوی طرح‌ها عمل می‌کنند. در جدول ۱ با توجه به ادبیات موضوع، موارد و مؤلفه‌هایی که در دستورالعمل‌های طراحی به آن توجه و گنجانده می‌شوند و همچنین مواردی که خارج از حوزه دستورالعمل‌های طراحی است اشاره شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های دستورالعمل‌های طراحی

مواردی که دستورالعمل‌ها به آن توجه دارند	مواردی که خارج از ویژگی‌های دستورالعمل‌ها می‌باشد
گسترش و تفسیر معیارهای طراحی کلی با توجه به قوانین حفظ و نگهداری معماری بومی و تاریخی	دستورالعمل‌های طراحی محلی معمولاً قانون نیستند
تقویت مشخصه‌های تاریخی یک منطقه و حفظ جنبه‌های بصری آن	نمی‌توانند نحوه استفاده از فضای داخل ساختمان را کنترل کنند.
فقط به تأثیر جنبه‌های بصری براساس مشخصه‌های تاریخی یک منطقه می‌پردازند و با قسمت‌های بیرونی و مشهود ساختمان‌ها سروکار دارند	نمی‌توانند تضمین کننده سازگاری همه ساخت و سازهای جدید با مشخصه‌های تاریخی آن منطقه باشند
محافظت از ارزش سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی	نمی‌توانند تضمین کننده خلاقیت مورد نیاز برای بهترین نوع طراحی باشند
توسعه روش‌ها و شیوه‌های طراحی در یک جامعه و دوری از روش‌ها و شیوه‌های دیگر	نمی‌توانند تضمین کننده ساخت "با کیفیت بالا" باشند.
ابزاری در اختیار طراحان و کارفرمایان آن‌ها برای تصمیم‌گیری‌های اولیه طراحی	آنجا که به طور کلی در دستورالعمل‌های طراحی، مواد و مصالح به صورت جزئی مشخص نمی‌شوند، نتایج نهایی را نمی‌توانند تضمین شوند.
افزایش آگاهی عمومی از موارد و گزینه‌های طراحی	نمی‌توانند رشد را محدود کنند یا محل رشد را تنظیم کنند.

دستورالعمل‌ها و راهبردهای طراحی ممکن است توسط طراحان، برنامه‌ریزان، کمیسیون‌ها، ادارات و متقاضیان در فرآیندها و روندهای قانونی مختلف مورد استفاده قرار گیرند. بنابر آنچه بیان شد برای تدوین دستورالعمل‌های طراحی که راهکارهای طراحی در آن ارائه شده باشد مراحل زیر باید انجام پذیرد. ۱- شناسایی و مشخص نمودن اهداف و نیازها متناسب با معماری تاریخی و ویژگی‌های خاص منطقه، ۲- مرور دستورالعمل‌های سایر مناطق، ۳- تحلیل مشخصه‌های معماری تاریخی منطقه مورد نظر با بررسی خصوصیات فیزیکی و کالبدی، سیمای و منظر و سبک معماری، ۴- نوشتن رهنمودهای خاص برای منطقه از آنجایی که دستورالعمل‌های طراحی باید به شخصیت خاص منطقه بپردازند و تهیه کردن پیشینه‌ای مصور با استفاده از عکس و تصاویر برای تقویت نکات کلیدی و در نهایت ۵- مرور دستورالعمل‌های طراحی و بررسی این مورد که آیا دستورالعمل و راهکارهای طراحی ارائه شده در راستای اهداف و نیازهای مورد نظر هستند و چگونه می‌توان کیفیت آن‌ها را بالاتر برد. (U.S.D.I., 2001).

پیشینه پژوهش پیرامون دستورالعمل‌های طراحی

در زمینه دستورالعمل‌های سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ضوابط، دستورالعمل‌ها راهکارهایی برای طراحی و اجرای پیرامون طراحی و اجرای فضاهای اقامتی و گردشگری مشخص و تدوین شده‌اند. البته سازمان‌های دیگر نیز ضوابط و الگوهای طراحی براساس حوزه کاری خود ارائه نموده‌اند. در این بخش به بررسی و تحلیل دستورالعمل اجرایی، فنی و درجه‌بندی هتل آپارتمان (MCTH, n.d.-c)، ضوابط درجه‌بندی واحدهای پذیرایی واقع در مسیرهای جهانگردی (MCTH, n.d.-b)، ضوابط معماری، ساختمانی و درجه‌بندی مهمانپذیرهای کشور (MCTH, n.d.-a)، فرم درجه‌بندی مهمانخانه‌های کشور (MCTH, n.d.-d)، شرح مشخصات و ضوابط ساخت، بهره‌برداری و درجه‌بندی اقامتگاه‌های بوم‌گردی کشور (MCTH, 2014)، راهنمای طراحی و شرح ضوابط سفره‌خانه‌های سنتی واقع در مسیرهای گردشگری استان گیلان (Gilanchto, n.d.-a)، ضوابط احداث مسافرکاشانه‌های گردشگری در روستاهای گردشگرپذیر استان گیلان (Gilanchto, n.d.-b) و ضوابط و الگوهای برای نظارت و طراحی اقامتگاه‌های بوم‌گردی گیلان (GCEO, 2019a, 2019b) پرداخته می‌شود. ویژگی‌ها و قوت‌ها و ضعف‌های این ضوابط در جدول ۲ مشخص و معرفی می‌گردد.

جدول ۲. ویژگی‌ها و نقاط قوت و ضعف دستورالعمل‌های موجود

ضوابط و دستورالعمل	ویژگی‌ها و نقاط قوت دستورالعمل‌های موجود	نقاط ضعف و کمبودهای دستورالعمل‌های موجود
دستورالعمل اجرائی، فنی و درجه‌بندی هتل آپارتمان	ذکر موارد مورد نیاز برای درجه‌بندی هتل آپارتمان‌ها	عدم توجه به ویژگی‌های فضایی
	مشخص نمودن نوع فضا و مساحت مورد نیاز برای هر فضای عملکردی	عدم توجه به ویژگی‌های فرم و کیفیت‌های بصری
		عدم توجه به اصول و بافت منطقه
ضوابط احداث مسافرکاشانه‌های گردشگری در روستاهای گردشگرپذیر استان گیلان	شرح ضوابط در دو بخش «مشخصات عرصه» و «مشخصات فضاهای معماری»	اشاره ضوابط تنها به معدودی از موارد شامل مساحت عرصه و واحد اقامتی، تعداد واحدها و فشاهای مورد نیاز در هر واحد
	الزامی بودن ویژگی‌های معماری بومی روستا در طراحی معماری مجموعه	مشخص و معرفی نشدن ویژگی معماری بومی منطقه در ضابطه
ضوابط درجه‌بندی واحدهای پذیرایی واقع در مسیرهای جهانگردی	ارزیابی در چهار بخش ساختمان از نظر ابعاد و اندازه، تأسیسات، تجهیزات	عدم توجه به ویژگی‌های فضایی
	از نظر امکانات و ویژگی‌ها و کارکنان	عدم توجه به ویژگی‌های فرم و کیفیت‌های بصری
	ذکر موارد و مدارک مورد نیاز	عدم توجه به ویژگی‌های فضایی
ضوابط معماری، ساختمانی و درجه‌بندی مهمانپذیرهای کشور	مشخص نمودن نوع فضا و مساحت مورد نیاز برای هر فضای عملکردی	عدم توجه به ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کالبدی بنای معماری
	لحاظ گردیدن معیارها و موارد بیشتر و با جزئیات بالاتری در ارزیابی و درجه‌بندی	
	ذکر موارد و مدارک مورد نیاز	عدم توجه به ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کالبدی بنای معماری
فرم درجه‌بندی مهمانخانه‌های کشور	مشخص نمودن نوع فضا و مساحت مورد نیاز برای هر فضای عملکردی	معماری
	توجه به ویژگی‌های فضایی	نبود ضوابط و راهکارهای عملی در طراحی و اجرای این گونه ساختمان‌ها
	دارای جزئیات بیشتر نسبت به سایر ضوابط پیشنهادی	
	تعریف برخی مفاهیم	عدم توجه به ویژگی‌های فضایی
مشخصات و ضوابط ساخت، بهره‌برداری و درجه‌بندی اقامتگاه‌های بوم‌گردی کشور	بیان ویژگی‌ها و برنامه فیزیکی این گونه از بناها	عدم توجه به ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کالبدی بنای معماری
	فرآیند اخذ مجوز و ساخت اقامتگاه‌های بوم‌گردی	نبود ضوابط و راهکارهای عملی در طراحی و اجرای این گونه ساختمان‌ها
راهنمای طراحی و شرح ضوابط سفره‌خانه‌های سنتی واقع در مسیرهای گردشگری استان گیلان	بیان ویژگی‌ها و برنامه فیزیکی توجه به فرم و حجم معماری	نبود دیاگرام‌ها و انگاره‌هایی از اصول معماری بومی
	توجه به اقلیم و فضای داخلی	عدم توجه به جزئیات اجرایی
	معرفی برخی تصاویر از معماری بومی به عنوان نمونه و الگوی طراحی	
	توضیح و بیان ویژگی‌های این نوع از بناها	تدوین این ضوابط تنها براساس خانه‌های روستایی استان گیلان و عدم توجه به معماری خانه‌های تاریخی شهرهای استان گیلان
الگوهای اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان گیلان	دسته بندی و معرفی الزامات معماری اقامتگاه‌های بوم‌گردی	
	معرفی الگوهای مختلف براساس موقعیت قرارگیری (تقسیمات ۹ گانه فرهنگی - معماری استان گیلان)	عدم امکان خلاقیت و ایجاد فرم‌های جدید
	ارائه نقشه‌های معماری و اجرایی (سازه و تأسیسات)	موارد و گزاره‌ها بیشتر دستوری هستند تا پیشنهادی

دستورالعمل‌های طراحی در خارج از ایران از نظر ارائه راهبردهای طراحی با ضوابطی که در داخل کشور ارائه و یا توصیه شده‌اند تفاوت‌هایی دارد. به عنوان نمونه در تدوین راهنمای طراحی و نگهداری شهر گینسویل^۱ علاوه بر توجه به معماری تاریخی منطقه و دستورالعمل‌های نظری در طراحی دیاگرام‌های پیشنهادی در طراحی و اجرا را نیز ارائه کرده اند (U.S.D.I., 2013). در ابتدا گونه‌بندی ساختمان‌ها به لحاظ سبک و شیوه ساخت انجام شده است و سپس راهنمای طراحی، مواردی که باید به آن توجه شود را با ترسیم اشکال بیان می‌کند. در رهنمودهای طراحی برای مناطق مسکونی تاریخی برای شهر بوز^۲ نیز فرآیند مشابهی برای تدوین ضوابط و دستورالعمل طی شده است در این دستورالعمل پس از معرفی سبک‌های متداول در منطقه، پیشنهاداتی برای ترمیم و مرمت عناصر و اجزای خانه‌های تاریخی و همچنین

^۱ Gainesville

^۲ Boise

با توجه به اصول پایداری در زمینه شکل و جهت بازشوها، عناصر معماری و جهت‌گیری و طراحی سایت معرفی شده است. در ادامه نیز راهبردهای طراحی در زمینه‌های نسبت ارتفاع و سطح بنا، حجم ساختمان، تزئینات، جهت‌گیری و فاصله از سایر ساختمان‌ها، مصالح، بازشوها، شکل بام ساختمان، تأسیسات و جزئیات اجرایی با ترسیم اشکال و همچنین بیان برخی موارد که طراح باید از آن اجتناب نماید، ارائه شده است (McKibben Cooper, Kushlan, & Winter, 2013).

در ضوابط و دستورالعمل‌های طراحی با ترسیم اشکال راهنماهای عملی در زمینه‌هایی نظیر اندازه و مقیاس، فرم کلی، جهت ساختمان، مصالح، رنگ، عناصر معماری و ویژگی‌های سایت برای طراح در ساخت بناهای جدید با استفاده از اصول معماری گذشته ارائه می‌شود (Fenty & Maloney, 2010; PP&DD, 1996). البته در برخی دستورالعمل‌های طراحی نیز با بررسی سبک‌ها و شیوه‌های ساختمان‌های تاریخی، اصول پیشنهادی برای طراحی ساختمان‌های مسکونی تنها به صورت گزاره‌های نظری بیان می‌گردد (Architectural Resources Group, n.d.; PAGP, 2007).

در اکثر ضوابط و دستورالعمل‌های موجود در ایران، تنها گزاره‌های نظری به عنوان راهنمای طراحی معرفی گردیده است. اگرچه بهره‌گیری از زبان نوشتاری در راهنماهای طراحی، بویژه در ارتباط با ابعاد قانونی ضروری است، با این حال راهنماهای طراحی بایستی از عکس، اسکیس، و دیاگرام برای انتقال مفاهیم و اطلاعات خود استفاده نمایند. در حقیقت با آن که استفاده از متن به تنهایی برای توضیح مفاهیم و ایده‌های طراحی مناسب است، با این حال این راهنماهای طراحی می‌باید برای برنامه‌ریزان، طراحان و عموم افراد به خوبی معنادار و قابل فهم باشند (Behzadfar & Shakibamanesh, 2009). در این پژوهش تدوین ضوابط و راهبردهای معماری با استفاده از اصول معماری بومی و تاریخی با ارائه تصاویر و راهنماهای بصری که بتواند در راستای تقویت قواعد، اصول، مطلوبیت و انسجام تاریخی آثار معماری باشد، تدوین می‌گردد.

معماری تاریخی

معماری تاریخی مبتنی بر دریافت‌های دانشی و تجربی و با استمرار در طول تاریخ و با تکیه بر علم و نبوغ معماران در اقصی نقاط ایران، دانایی حاصل از احاطه بر احوالات بوم و بر و مردم را در چارچوب تنوع و گوناگونی سرزمینی در قالب بناها و شهرهای تاریخی به یادگار گذاشته است. به عبارت دیگر در این گونه از معماری، معماران تصمیمات طراحی را براساس علایق شخصی انجام نداده و مبتنی بر مجموعه‌ای از قواعد و الگوهای نسبتاً ثابت و پذیرفته شده عینیت بخشیده‌اند. مجموعه این الگوها بخش قابل توجه سنت و عرف معماری ایرانی را تشکیل می‌دهد. در این نوع معماری دایره عناصر کالبدی و مورد استفاده کم و بیش محدود و مشخص است و قواعد و هنجارهای مرتبط با معماری هم در جامعه مورد نظر تا حدود زیادی روشن و مورد توافق عمومی می‌باشد. بنابراین می‌توان بدون دسترسی به تک تک طراحان و سازندگان این آثار و منابع تاریخی مکتوبی که اندیشه آن‌ها را بیان نماید، از مطالعه مجموعه‌ای از آثار به جا مانده، الگوهای مشترک و متداولی را شناسایی کرد و از طریق آن‌ها هنجارهای طراحی مورد استفاده نیز استنباط شود (Pourahamadi, 2019). این قواعد و الگوها شامل مجموعه‌ای از گزاره‌ها و احکام معماری است که نحوه کار با عناصر کالبدی معماری را ضابطه‌مند می‌نماید. دست‌یابی به این قواعد و الگوها می‌تواند قدرت پیش‌بینی و تدوین راهبردهای طراحی برای طراحی بناهای جدید با هماهنگی با معماری گذشته را فراهم آورد.

با توجه به انتظارات جامعه امروز، معماران و طراحان باید از راهکارهای طراحی نوآورانه و مبتنی بر اصول توسعه پایدار استفاده کنند تا فضاهایی خلق کنند که نیازهای همه کاربران را پاسخگو باشد، کمترین اثر منفی بر محیط زیست داشته باشد و در عین حال، ارزش‌های زیبایی‌شناختی را نیز حفظ کند (Gil-Mastalerczyk & Kowalczyk, 2023). در ضوابط طراحی می‌توان از طریق تطبیق هوشمندانه تکنیک‌ها و الگوهای تاریخی و سنتی با روش‌های جدید، معماری پایدار و همساز با زمینه را محقق ساخت. این طراحی پایدار ریشه‌گرفته از روش‌های تاریخی، می‌تواند به عنوان الگویی برای توسعه‌های آینده عمل کند (Sirror, 2024).

معماری گذشته اشاره به آثار معماری دارد که در یک دوره تاریخی خاص ساخته شده است. در استفاده از دوره، زمان نقش اصلی در تقسیم‌بندی یا طبقه‌بندی ایفا می‌نماید. بنابراین در بررسی دوره‌های معماری اشاره به معماری تاریخی و یا معاصر، بار معنایی خاصی دارد. هرچند باید توجه داشت که صرفاً زمان ساخت یک اثر معماری نمی‌تواند مؤید بهره‌مندی آن اثر از ویژگی‌ها و ارزش‌های آن دوره باشد. به بیان دیگر طبقه‌بندی تولیدات هنری در بستر تاریخ بر مبنای ویژگی‌ها و خصوصیات ذاتی آن‌ها و نه صرفاً طبقه‌بندی دوره‌ای آن‌ها می‌تواند پاسخگوی این خواسته باشد. بنابراین در دسته‌بندی آثار معماری بایستی به سه مورد مقتضیات و مختصات فنی اثر، سرزمینی که اثر در آن تولد یافته (شامل مردم و رفتارها و هنجارهای اجتماعی فرهنگی آنان) و زمانه تولید اثر توجه نمود (Habibi & Khademzade, 2015). در این پژوهش منظور از معماری گذشته یا تاریخی، آثار معماری می‌باشد که قبل از تحولات دوره معاصر (ساخت سازه‌های گسترده چند دهه

اخیر) شکل گرفته‌اند و دارای ویژگی‌های و اصولی مشترک برآمده از بوم و فرهنگ منطقه می‌باشند که براساس دوره زمانی می‌توان آثار دوره قاجار و پهلوی اول را در این دسته‌بندی قرار داد.

پیشینه پژوهش پیرامون معماری تاریخی رشت

در حوزه منطقه‌ای گیلان پژوهش‌های مختلفی پیرامون ویژگی‌های شکلی، اقلیمی و همچنین جنبه‌های مختلف دیگر معماری بومی و تاریخی انجام پذیرفته است برخی از این پژوهش‌ها مربوط به رشت و بیشتر آن‌ها سایر حوزه‌های جغرافیایی استان را در برمی‌گیرد. ویژگی‌های معماری تاریخی گیلان براساس پژوهش‌های پیشین در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳. ویژگی‌های معماری گذشته یا تاریخی گیلان براساس پژوهش‌های پیشین

ویژگی‌های کالبدی و فضایی	قرارگیری بنا در میان سایت و بالاتر از سطح زمین	ترئینات در نرده‌ها و سرستون‌ها و گچ‌بری
	سقف شیبدار	دسترسی از طریق ایوان و محل قرارگیری فعالیت‌های مختلف در آن
	جهت‌گیری به سمت بادهای موسمی	ارتباط بین درون و بیرون با استفاده از فضاهای نیمه‌باز
	ایوان در یک و یا چند جهت خانه	عملکردهای متفاوت اتاق‌ها در فصل‌های مختلف و براساس نیاز ساکنان
	شکل خطی (مستطیلی) و امتداد شرقی-غربی	مرزبندی و رعایت حریم‌های نامرئی براساس نیازهای ساکنان
ویژگی‌های سازه‌ای و اجرایی	تخلخل بالا در نماهای اصلی	چند لایه بودن فضاهای عملکردی و فضایی در مرکز بنا
	سازه نسبتاً ساده (تیر و ستون چوبی و دیوار باربر)	
	استفاده از مصالح بومی (آجر، چوب و الیاف گیاهی)	
	استفاده از مصالح با ظرفیت حرارتی پایین در مناطق جلگه‌ای و سنگ در مناطق کوهستانی	
	انتقال بارهای جانبی از طریق دیافراگم و پی‌های دارای تکیه‌گاه‌های مفصلی	

روش پژوهش

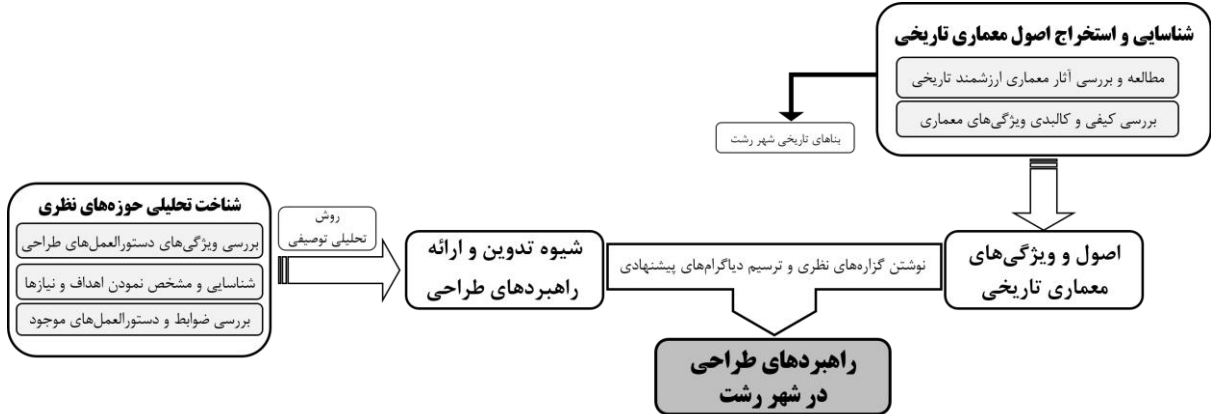
این پژوهش در حوزه نظری (بررسی ادبیات موضوع) با اتخاذ روش تحلیلی-توصیفی، به تدوین چارچوب نظری می‌پردازد. در این بخش، با تبیین مفاهیم پایه‌ای پژوهش، عوامل کلیدی مؤثر در شکل‌گیری راهبردهای طراحی شناسایی و تعیین می‌شوند.

در مرحله دوم این پژوهش، عوامل شناسایی‌شده به عنوان مبنا برای تدوین راهبردهای طراحی معماری در منطقه مورد مطالعه (شهر رشت) مورد استفاده قرار گرفته‌اند. با توجه به محدودیت‌های موجود در جامعه آماری، نمونه‌های منتخب از میان بناهای تاریخی باقیمانده در این شهر انتخاب شده‌اند. در سال‌های اخیر بسیاری از بناهای ارزشمند شهر رشت تخریب شده‌اند و در نتیجه تعداد بناهای به‌جای مانده از معماری گذشته این شهر بسیار محدود است. همچنین بسیاری از بناهای باقیمانده به دلیل محدودیت‌های کالبدی و دخل و تصرف‌های اساسی که به‌واسطه کاربری‌های ویژه در آن‌ها اتفاق افتاده است (مساجد، بناهای مذهبی، کاروانسراها و حمام‌ها) نمی‌توانند به عنوان نمونه‌های مناسب برای تحلیل و بررسی و ارائه راهبردهای طراحی انتخاب شوند. در مواردی نیز ورود به بناها به دلیل عدم حضور و یا ممانعت مالکین غیرممکن است. در نتیجه در این پژوهش ۱۵ بنای تاریخی با کاربری عمومی که در دوره قاجار و همچنین دوره پهلوی اول ساخته شده‌اند و امکان بررسی آن‌ها وجود داشت، مطالعه و بررسی می‌شود. البته باید توجه نمود که این بناها اگرچه دارای برخی تفاوت‌ها در ترئینات و آرایه‌های معماری هستند به لحاظ کالبدی از الگوها و ضوابط معماری تاریخی منطقه تبعیت می‌کنند. با وجود محدودیت‌های فوق، نمونه‌های انتخاب‌شده به دلیل حفظ اصالت کالبدی و تناسب با اهداف پژوهش، امکان استنتاج الگوهای معماری بومی و ارائه راهبردهای طراحی را فراهم می‌کنند. این رویکرد، علی‌رغم محدودیت‌های نمونه‌گیری، از اعتبار علمی لازم برخوردار است.

در مطالعات مربوط به بناهای تاریخی، با دسته‌بندی، شناسایی مؤلفه‌های پرتکرار و بررسی عناصر کالبدی می‌توان به اصول و الگوهای معماری تاریخی دست یافت. احصای این معیارهای مشترک نقش مهمی در استخراج الگوهای معماری تاریخی شهر رشت دارند. معیار مشترک گاه می‌تواند عملکرد فضای معماری و گاه ویژگی‌های شکلی را شامل شود. اگرچه صرف وجود اشتراکات در پدیده‌ها و به طور اخص در طرح‌های معماری دال بر تبعیت آن‌ها از الگویی مشخص نیست، اما طبقه‌بندی نمونه‌ها می‌تواند به شناسایی الگوها نیز کمک کند (Mirsajadi & Farkisch, 2017). البته در مطالعه آثار تاریخی و مربوط به گذشته، پژوهشگر با محدودیت تعداد و تنوع نمونه‌های تاریخی موجود که بتواند مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد مواجه است. در این پژوهش نیز به دلیل تنوع و تفاوت گونه‌های معماری ممکن است در برخی دسته‌ها تعداد کافی برای استخراج کامل اصول معماری وجود نداشته باشد. بنابراین در این پژوهش چگونگی تدوین راهبردهای طراحی و فرآیند دستیابی به آن از اهمیت بالاتری برخوردار است و در دسته‌هایی که تعداد نمونه‌های موجود برای بررسی کافی باشد این اصول

معماری استخراج و برای ارائه راهبردهای طراحی استفاده می‌شوند. در این پژوهش در دسته‌بندی‌هایی که نمونه‌های موجود این امر را ممکن می‌سازد، ارائه اصول و الگوهای معماری تاریخی انجام شد.

در مرحله سوم با توجه به شیوه‌ای که در زمینه تدوین راهبردهای طراحی در مرحله اول به دست آمده است راهبردهای طراحی با توجه به اصول و قواعد معماری استخراج شده با مطالعه معماری تاریخی منطقه مورد نظر در مرحله دوم، ارائه می‌گردد.

شکل ۱. نمودار فرایند انجام تحقیق

مطالعه و بررسی بناهای تاریخی رشت

در این پژوهش، ۱۵ بنای تاریخی شاخص از محدوده بافت تاریخی شهر رشت به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شده‌اند. معیارهای انتخاب این نمونه‌ها تعلق به دوره تاریخی (قاجار و پهلوی اول)، داشتن کاربری اداری و گردشگری، دسترسی‌پذیری و امکان بررسی میدانی و حفظ اصالت نسبی کالبدی بود. با توجه به این موارد، فرایند گزینش نمونه‌ها در سه مرحله ۱- شناسایی اولیه تمامی بناهای تاریخی باقیمانده در بافت قدیم رشت، ۲- حذف بناهای دارای محدودیت‌های مطالعاتی و ۳- انتخاب نهایی بر اساس معیارهای دوره تاریخی، کاربری، و حفظ اصالت معماری انجام پذیرفت. موقعیت مکانی این بناها در نقشه پیوست (شکل ۲) مشخص شده است.

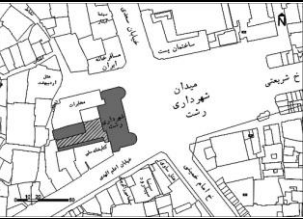
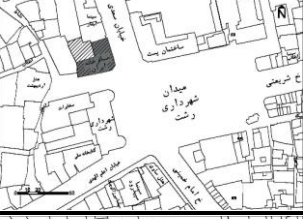
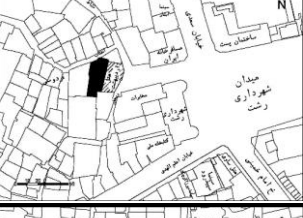
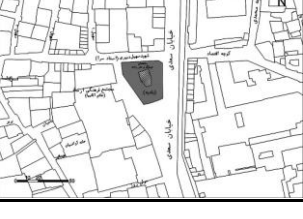
شکل ۲. موقعیت بناهای تاریخی مورد مطالعه در نقشه شهر رشت

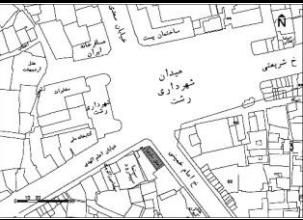
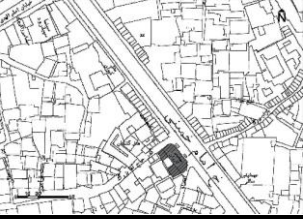
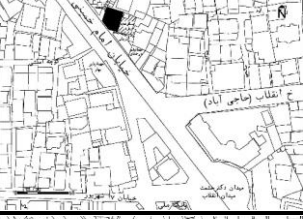
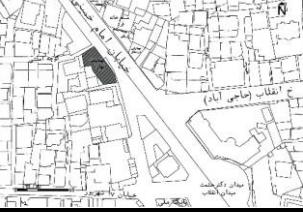
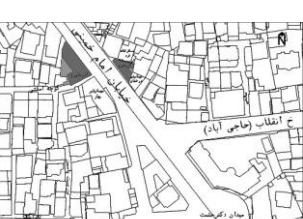
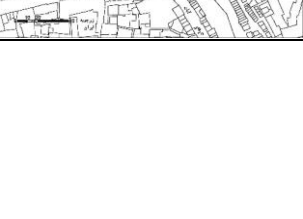
ویژگی‌های کالبدی بناهای تاریخی رشت

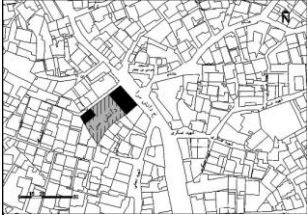
در بخش مطالعه نمونه‌های موردی، ساختمان‌های تاریخی شهر رشت و نماهای بیرونی آن‌ها براساس مؤلفه‌ها و ویژگی‌های کالبدی مطالعه می‌شوند.

در جدول ۴، ویژگی‌های کالبدی بناهای معماری شامل موقعیت بنا (نسبت به بافت و بناهای پیرامون)، دوره تاریخی ساخت (سیک و تکنیک ساخت)، موقعیت قرارگیری ساختمان و حیاط (جهت‌گیری، کشیدگی)، شکل و تعداد طبقات ساختمان (کارکرد و عملکرد) مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

جدول ۴. ویژگی‌های کالبدی بناهای تاریخی مورد مطالعه در رشت

ردیف	نام بنا	آدرس	موقعیت بنا	دوره تاریخی	موقعیت قرارگیری در سایت		تعداد طبقات	شکل بنا
					بنا	حیاط		
۱	عمارت شهرداری	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	شرقی	شمالی و غربی	۲	مکعب مستطیل کشیده و نیم‌استوانه در دو سر
۲	ساختمان پست	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	جنوبی و غربی	شمالی و شرقی	۴	L شکل مکعب مستطیل
۳	هتل ایران	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	شرقی و جنوبی	شمالی و غربی	۲	L شکل مکعب مستطیل
۴	کتابخانه ملی	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	جنوبی	-	۲	مکعب مستطیل کشیده
۵	هتل اردیبهشت	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	غربی	شرقی	۳	مکعب مستطیل کشیده
۶	ساختمان استانداری (بلدیه)	رشت، میدان ابتدای خیابان سعدی		پهلوی	دورادور (حیاط مرکزی)	مرکز	۳	مکعب مستطیل

ردیف	نام بنا	آدرس	موقعیت بنا	دوره تاریخی	موقعیت قرارگیری در سایت	تعداد طبقات	شکل بنا
					بنا	حیات	
۷	هتل ساووی	رشت، میدان شهرداری		پهلوی	شمالی و شرقی	-	۳ شکل L مکعب مستطیل
۸	هتل کاروان	رشت، خیابان امام خمینی		پهلوی	شمال شرقی	جنوب غربی	۲ شکل U مکعب مستطیل
۹	مسافرخانه فرد	رشت، خیابان امام خمینی		پهلوی	شمالی و غربی	شرقی	۲ مکعب مستطیل
۱۰	مهمانپذیر بهار	رشت، خیابان امام خمینی		اواخر قاجار	شرقی	شمالی و جنوبی	۲ مکعب مستطیل کشیده
۱۱	عمارت آذربانی ۱ (مدرسه)	رشت، خیابان امام خمینی		پهلوی	شرقی و جنوبی	غربی	۲ شکل L مکعب مستطیل
۱۲	عمارت آذربانی ۲ (ساختمان انتقال خون)	رشت، خیابان امام خمینی		پهلوی	شمالی، غربی و جنوبی	شرقی	۲ مکعب مستطیل (تقریباً L شکل)
۱۳	هتل فردوسی	رشت، خیابان شریعتی		پهلوی	شرقی	جنوبی	۲ مکعب مستطیل کشیده
۱۴	مهمانپذیر ایران جوان	رشت، خیابان شریعتی		پهلوی	جنوبی	شمالی و شرقی	۲ مکعب مستطیل کشیده

ردیف	نام بنا	آدرس	موقعیت بنا	دوره تاریخی	موقعیت قرارگیری در سایت		تعداد طبقات	شکل بنا
					بنا	حیات		
۱۵	عمارت دانشسرا	رشت، خیابان دانشسرا		قاجاری	شرقی	شمالی، غربی و جنوبی	۲	مکعب مستطیل کشیده

از آنجایی که نمای بیرونی ساختمان‌ها به‌عنوان عنصری تعیین‌کننده در سیمای شهری، به‌ویژه در بناهای عمومی، از اهمیت بالایی برخوردار است، در جدول ۵ ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کالبدی نماهای تاریخی شهر رشت مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این تحلیل به درک بهتر معماری منطقه کمک می‌کند. عناصر تشکیل‌دهنده نما، از جمله نوع و شکل بازشوها (مانند پنجره‌ها و درها)، فضاهای نیمه‌باز (نظیر ایوان‌ها و بالکن‌ها)، تزئینات نما و همچنین، مصالح به‌کاررفته در نما به‌عنوان شاخص‌های مهم در تحلیل بناها در نظر گرفته می‌شوند و مورد بررسی قرار می‌گیرند.

جدول ۵. ویژگی‌های کالبدی نماهای بناهای تاریخی مورد مطالعه در رشت

ردیف	نام بنا	نوع نما	عناصر نما						تصویر			
			بازشو		فضای نیمه‌باز (ایوان یا رواق)	تزئینات	سیمان‌بری	آجر با اندود سیمان		چوب		
			شکل	نوع بازشو								
											بازشو	درب پنجره
۱	عمارت شهرداری	شرقی	*	*	مستطیل با قوس نیم‌دایره	ایوان بخشی	۳٪	سیمان‌بری	نرده سیمانی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۲	ساختمان پست	غربی	*	*	مستطیل	-	-	سیمان‌بری	نرده سیمانی	آجر با اندود سیمان	چوب	
		جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۷٪	سیمان‌بری	نرده سیمانی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۳	هتل ایران	شرقی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۷٪	سیمان‌بری	نرده سیمانی	آجر با اندود سیمان	چوب	
		جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۷٪	سیمان‌بری	نرده سیمانی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۴	کتابخانه ملی	جنوبی	*	*	مستطیل	رواق سرتاسری	۵۰٪	کاشیکاری	رواق	آجر با اندود سیمان	چوب	

ردیف	نام بنا	نوع نما	عناصر نما						مصالح		تصویر	
			بازشو			فضای نیمه‌باز (ایوان یا رواق)	تزئینات	درصد	نوع	شکل		نوع بازشو
			درپ	پنجره	بازشو							
۵	هتل اردیبهشت	شرقی	*	*	-	-	-	سیمان‌بری	نرده	آجر با اندود سیمان	فلز	
۶	ساختمان استانداری (بلدیه)	جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۳۵٪	سیمان‌بری	نرده	آجر با اندود سیمان	چوب	
		غربی	-	*	مستطیل	-	سیمان‌بری	-	-	-	-	
		شرقی	*	*	مستطیل	-	سیمان‌بری	-	-	-	-	
۷	هتل ساوی	شرقی	*	*	مستطیل با قوس نیمه‌دایره	ایوان بخشی	۱۵٪	سیمان‌بری	فلزی	آجر با اندود سیمان	چوبی	
۸	هتل کاروان	شرقی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۳۵٪	سیمان‌بری	فلزی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۹	مسافر خانه فرد	غربی	-	*	مستطیل	ایوان خطی	۵۰٪	-	صلب	چوب و فلز	چوب	
		جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان خطی و بخشی	۵۰٪	-	-	آجر با اندود سیمان چوب	چوب	
۱۰	مهمانپذیر بهار	شمال شرقی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۷٪	سیمان‌بری	آجری فلزی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۱۱	عمارت آذربانی ۱	شرقی	*	*	مستطیل و منحنی	ایوان بخشی	۳۵٪	آجری	تزئینات	آجر	چوب	
		جنوبی	*	*	مستطیل و منحنی	ایوان بخشی	۳۵٪	آجری	تزئینات	آجر	چوب	
۱۲	عمارت آذربانی ۲	جنوب غربی	*	*	مستطیل و منحنی	ایوان بخشی	۲۰٪	سیمان‌بری	فلزی	آجر با اندود سیمان	چوب	

ردیف	نام بنا	نوع نما	عناصر نما						مصالح		تصویر	
			بازشو			فضای نیمه‌باز (ایوان یا رواق)		تزئینات				فلزی
			شکل	نوع بازشو	درصد	نوع						
			بازشو	پنجره			درب					
۱۳	هتل فردوسی	جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۰٪	سیمان‌بری	نرده فلزی	آجر با اندود سیمان	چوبی	
۱۴	مهمانپذیر ایران جوان	جنوبی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۳٪	سیمان‌بری	نرده فلزی	آجر با اندود سیمان	چوب	
۱۵	عمارت دانشسرا	شمال شرقی	*	*	مستطیل	ایوان بخشی	۱۳٪	تزئینات آجری	نرده فلزی	آجر	چوب	

بحث و تحلیل یافته‌ها

در بخش اول این پژوهش به بیان مفاهیم و تجربه‌های پیشین در مورد موضوع پژوهش پرداخته شد. در این بخش، اهداف یک دستورالعمل طراحی مطلوب و ویژگی‌های آن معرفی و ارائه گردید. یافته‌های این بخش نشان دادند، رهنمودهای طراحی مواردی همچون چگونگی ایجاد فرم براساس اصول و معیارهای مشخص در راستای اهداف مورد نظر که بتواند مبنایی برای تصمیم‌گیری منصفانه و همچنین ابزاری برای آموزش باشد را به طراحان ارائه می‌کند. مهمترین ویژگی دستورالعمل‌های طراحی، راهبردهایی هستند که در زمینه طراحی ارائه می‌کنند بنابراین موفقیت نهایی ضابطه و یا رهنمود طراحی به کیفیت راهبردهای ارائه شده بستگی دارد. در دستورالعمل‌های مربوط به یک منطقه خاص، معماری بومی و تاریخی بایستی مورد توجه قرار بگیرد. البته دستورالعمل‌ها و راهبردهای طراحی که ارائه می‌کنند اجباری نیستند بلکه توصیه‌های مفید و توضیحی می‌باشند که در قالب اطلاعات مکتوب و گرافیکی در اختیار طراحان، کمیسیون‌ها، ادارات و متقاضیان قرار می‌گیرند. دستورالعمل‌های طراحی بایستی به نحوی عمل کنند که درحالی‌که چهارچوب و قواعد کلی را مشخص می‌نمایند، اجازه تنوع و خلاقیت را در یک زمینه هماهنگ به طراح و سازنده بدهند. با توجه به مطالعات، عوامل مؤثر در تدوین راهبردهای طراحی مطلوب در جدول ۶ معرفی می‌گردد.

جدول ۶ عوامل مؤثر در تدوین راهبردهای طراحی مطلوب

عوامل مؤثر در تدوین راهبردهای طراحی
بررسی و شناسایی ضوابط موجود و تحلیل قوت‌ها و ضعف‌های آن‌ها
بیان پیشنهادی در ارائه راهبردهای عملی و کاربردی
تبیین مواردی که طراح بایستی از آن‌ها پرهیز کند
ارائه گزینه‌های طراحی به صورت گزاره‌های نظری

با بررسی مفاهیم پژوهش، استخراج و شناسایی اصول معماری گذشته یا تاریخی و همچنین توجه به عوامل مؤثر در تدوین راهبردهای طراحی مطلوب می‌توان راهبردهای طراحی با توجه به معماری تاریخی را به صورت روشمند و فرایند محور تدوین نمود. برای تدوین راهبردهای طراحی در شهر رشت به تحلیل مشخصه‌های معماری تاریخی منطقه با بررسی خصوصیات و ویژگی‌های کالبدی پرداخته شد. بدین منظور پانزده (۱۵) بنا انتخاب و مؤلفه‌های کالبدی و ویژگی‌های معماری آن‌ها مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. برای استخراج الگوها در این پژوهش ابتدا ویژگی‌های بناهای معماری تاریخی دسته‌بندی شد و در مرحله بعدی مؤلفه‌های پرتکرار بررسی می‌شود. بر این اساس ویژگی‌های کالبدی بناهای معماری تاریخی رشت با استفاده از اطلاعات تجمیع شده در جدول ۴ را می‌توان به صورت زیر بیان نمود:

- ارتباط میان محل قرارگیری ساختمان در سایت و موقعیت مکانی بنای تاریخی

- داشتن فرم غالب در بناهای معماری به صورت مکعب مستطیل کشیده

- ارتفاع بنا معمولاً دو طبقه (گاهی سه طبقه)

- استفاده از مصالحی همچون چوب و فلز در جداره بیرونی

در دستورالعمل طراحی، راهبردهایی که ارائه می‌شود به تأثیر جنبه‌های بصری براساس مشخصه‌های تاریخی یک منطقه می‌پردازند و با قسمت‌های بیرونی و مشهود ساختمان‌ها سروکار دارند بنابراین بررسی دقیق‌تر نمای بناهای تاریخی در مرحله بعدی پژوهش انجام پذیرفت. در این بخش به بررسی عناصر نمای بیرونی بناهای تاریخی پرداخته و مؤلفه‌های کالبدی اصلی آن‌ها تحلیل می‌گردد. البته در برخی بناها با توجه به شکل و موقعیت قرارگیری آن‌ها بیش از یک نما بررسی شده است. ویژگی‌های کالبدی نماهای بناهای معماری تاریخی رشت با استفاده از اطلاعات تجمیع شده در جدول ۵ دسته‌بندی شده است:

- استفاده از فضای نیمه‌باز (ایوان) به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی بنا

- استفاده از خطوط شکسته در بازشوها معمولاً به شکل مستطیل با کشیدگی عمودی

- استفاده از قوس و منحنی در قاب‌بندی پنجره‌ها

- استفاده از بازشو در تمامی جهات ممکن ساختمان

- استفاده از چوب در بازشو و سیمان در پوشش جداره

راهبردهای طراحی در شهر رشت

در این قسمت راهبردهای طراحی در شهر رشت با توجه به اصول و قواعد استخراج شده از معماری تاریخی تدوین و ارائه می‌گردد. یکی از مواردی که راهبردهای طراحی در این پژوهش را با ضوابط و دستورالعمل‌های موجود متمایز می‌کند استفاده از دیاگرام برای تبیین گزاره‌های نظری مطرح شده می‌باشد. بنابراین در تدوین راهبردها تنها به بیان گزاره‌های نظری اکتفا نمی‌گردد و تصاویر و راهنماهای بصری که بتواند قواعد، اصول، مطلوبیت و انسجام تاریخی آثار معماری باشد را تقویت نماید، ارائه می‌گردد.

کالبد و ویژگی‌های کلی بنای معماری

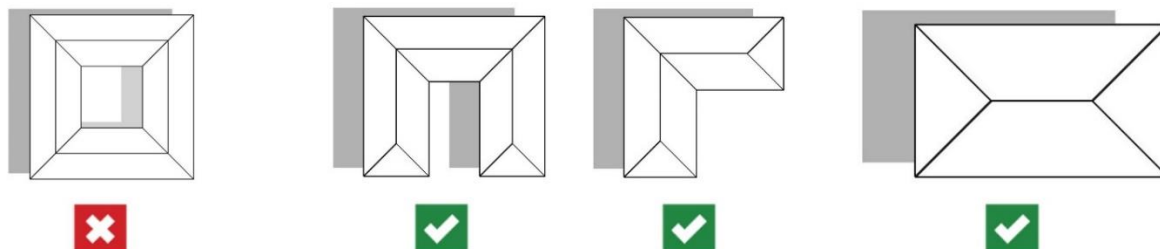
شکل کلی بنا

▪ توصیه می‌شود فرم غالب بنا به صورت مکعب مستطیل کشیده با نسبت طول به عرض حدود ۱/۸ باشد.

▪ از فرم‌های L (ال) و U (یو) شکل نیز می‌توان در طراحی استفاده نمود.

▪ توصیه می‌شود از فرم‌های با حیاط مرکزی در این منطقه استفاده نشود.

شکل ساختمان در این منطقه با توجه به عوامل اقلیمی بهتر است به صورت شکسته در حالی که حداقل از یک سمت آزاد است طراحی شود. این موارد در شکل ۵ ترسیم شده است.

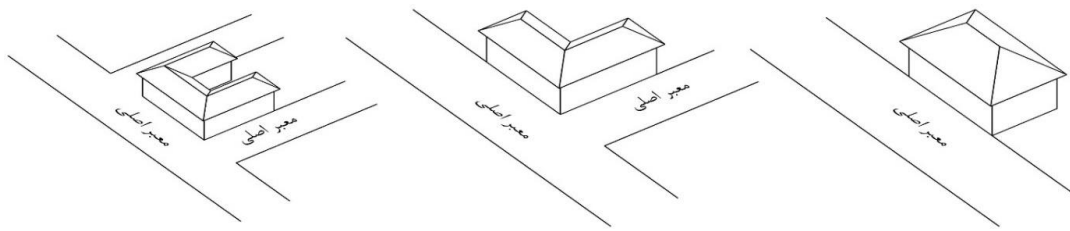

شکل ۵. فرم‌های پیشنهادی در طراحی

موقعیت قرارگیری ساختمان در سایت

▪ توصیه می‌شود در طراحی ساختمان در معابر اصلی، بنا به صورت «برساز» و روبه معبر قرار گیرد.

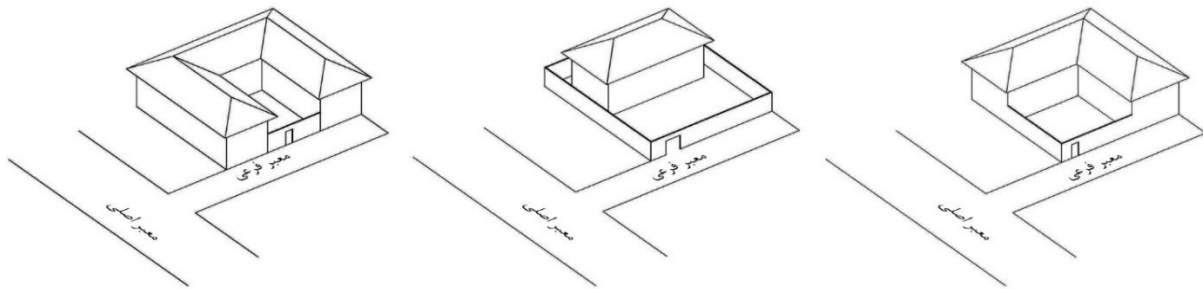
با توجه به اینکه محصوریت و همچنین استخوان‌بندی ادراک فضایی در معابر اهمیت دارد بهتر است ساختمان‌ها در معابر به صورت برساز بنا شوند. از سوی دیگر این امکان در اختیار طراح قرار دارد که در طبقه همکف کاربری‌های متفاوت طراحی نماید که منجر به تنوع عملکردی گردیده و پویایی محیط را به همراه دارد. (شکل ۶)

شکل ۶. قرارگیری بنا به صورت برساز در معابر فرعی

توصیه می‌شود در طراحی ساختمان در معابر فرعی، بنا به صورت «عقب‌ساز» و در حیاط قرار گیرد.

ارتباط با طبیعت و به واسطه آن ایجاد دید و منظر یکی از ویژگی‌های بناهای ساخته شده در این منطقه می‌باشد. همچنین با بنابراین در معابر فرعی که عرض مسیر کمتر است بناها با عقب‌نشینی که نسبت به معبر دارند باعث ایجاد فضاهای خالی در بافت گردیده و علاوه بر اینکه امکان طراحی مناسب منظر را در اختیار طراح قرار می‌دهند، امکان حرکت هوا و ایجاد کوران را نیز فراهم می‌کنند. (شکل ۷)

شکل ۷. قرارگیری بنا به صورت عقب‌ساز در معابر فرعی

توصیه می‌شود بناها به صورت ردیفی و راستای معابر قرار گیرند.

اندازه

توصیه می‌شود بنا دارای کشیدگی شرقی-غربی باشد.

استفاده از نور و ایجاد کوران دو موضوع بسیار مهم در طراحی اقلیمی بناهای معماری در این منطقه می‌باشد. با توجه به جهت تابش و نور مطلوب و همچنین جهت باد مناسب و دوری کردن از بادهای نامطلوب و کج‌باران بهتر است ساختمان‌ها در این منطقه با کشیدگی شرقی-غربی ساخته شوند. (شکل ۸)

توصیه می‌شود در طراحی ساختمان‌ها، ارتفاع بنا کوتاه مرتبه (دو تا سه طبقه) در نظر گرفته شود.

با توجه به عرض معابر در این منطقه که معمولاً کم می‌باشند و همچنین امکان دید و منظر مطلوب و ارتباط بهتر بنا با شهروندان بهتر است ارتفاع ساختمان‌ها در این منطقه کوتاه (معمولاً دو طبقه) بوده و حداکثر بناهای سه طبقه در عرصه‌هایی که عریض‌تر هستند ساخته شود. این مورد به حرکت بهتر باد در محیط‌های متراکم‌تر کمک می‌کند و سایه باد کمتر را ایجاد می‌نماید. (شکل ۸)

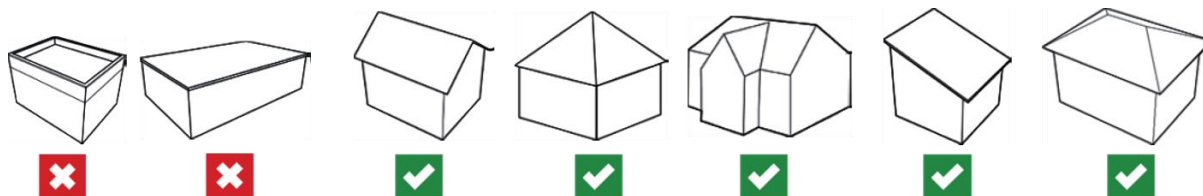
شکل ۸. کشیدگی مناسب در طراحی ساختمان (راست) و ارتفاع توصیه شده در طراحی ساختمان (چپ)

بام

توصیه می‌شود که بام به صورت شیب‌دار چهار طرفه یا دوطرفه طراحی و از طراحی بام به صورت مسطح خودداری شود.

بارش یکی از مشخصه‌های اصلی اقلیمی این منطقه است. هدایت نزولات جوی در بناها بسیار اهمیت دارد. به این دلیل بهتر است که بام

ساختمان‌ها به صورت شیب‌دار طراحی شوند. (شکل ۹)

شکل ۹. طراحی بام به صورت شیب‌دار

- توصیه می‌شود که دامنه بام شیب‌دار از سمت غربی بیشتر قرار داده شود. با توجه به اینکه در فصول سرد، باد نامطلوب از سمت غرب همراه با باران در این منطقه می‌وزد. بهتر است دامنه سقف شیب‌دار در قسمت غربی بلندتر باشد تا رده‌خور قسمت غربی ساختمان کاهش یابد.

نمای بناهای معماری

جداره‌های خارجی بناهای معماری دارای مشخصه‌های مهم و منحصر به فردی از معماری آن منطقه می‌باشند. از آنجایی که این عناصر متنوع و هرکدام ویژگی‌های خاصی دارند در این بخش راهنمای طراحی هرکدام از این عناصر شامل ایوان، ورودی، بازو و تزئینات به صورت جداگانه ارائه می‌شود. به صورت کلی اما می‌توان راهنمای طراحی نماهای بناهای معماری در منطقه را به صورت گزاره‌های نظری زیر بیان نمود:

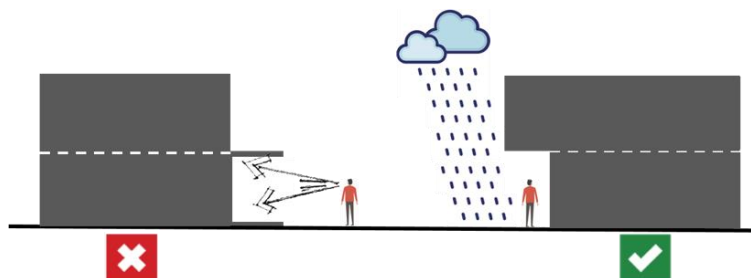
- استفاده از فضای نیمه‌باز (ایوان) به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی بنا
- استفاده از بازو در جهات مختلف ممکن در ساختمان
- تنوع سطوح جداره برای ایجاد غنای بصری و ایجاد کوران
- استفاده از تزئینات و الگوهای هندسی در جداره

ایوان

همانطور که بیان گردید ایوان از اصلی‌ترین و مهمترین مشخصه‌های جداره‌های خارجی بناهای معماری در منطقه می‌باشد. اهمیت فضاهای نیمه‌باز را می‌توان در فراهم کردن آسایش اقلیمی، ایجاد مکانی برای نیازهای رفتارهای با چند عملکردی بودنشان و در نهایت ایجاد کیفیت‌های بصری همچون تناسبات، پُروخالی، نظم، پیوستگی و غنای بصری برشمرد.

- توصیه می‌شود ایوان در نماهای خارجی در ارتفاع بالاتر (طبقه اول) به صورت بیرون‌زدگی باشد.

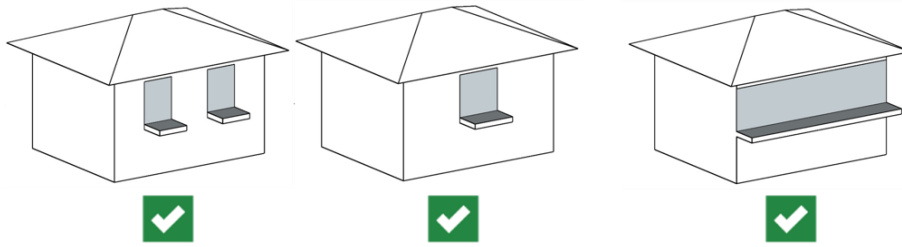
فضاهای نیمه‌باز در نماهای خارجی بهتر است به صورت بیرون‌زدگی و در ارتفاع یک طبقه بالاتر از سطح معبر طراحی شوند. به دلیل ویژگی‌های اقلیمی منطقه و تعداد روزهای بارانی سال، فضای نیمه‌باز بیرون‌زده به عنوان یک سرپناه برای عابرین در گذر از معبر ایجاد نماید و همچنین پوسته اصلی بنا را از عوامل جوی حفظ نماید. ارتفاع بالاتر از سطح زمین نیز میزان حریمیت و دید از بیرون به داخل را کنترل می‌نماید. (شکل ۱۰)

شکل ۱۰. توصیه به طراحی ایوان بیرون‌زده در طبقه اول (راست) و خودداری از طراحی ایوان همسطح معبر (چپ) در نماهای خارجی

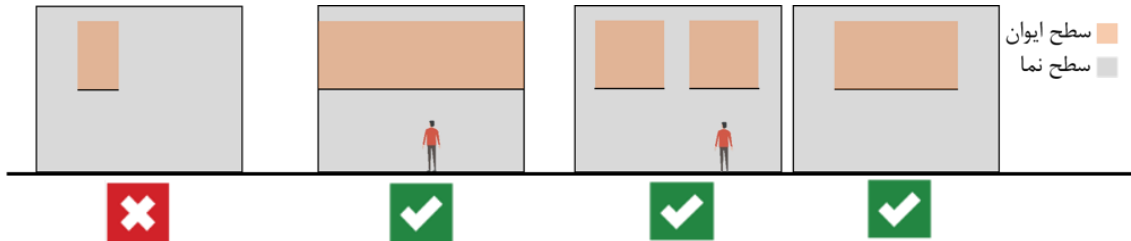
- شکل ایوان می‌تواند خطی (سرتاسری) یا بخشی باشد.

دو گونه مشخص از فضاهای نیمه‌باز (ایوان) در نماهای خارجی بناهای تاریخی رشت وجود دارد که در دوره‌های تاریخی مختلفی ساخته شده‌اند. این تفاوت‌ها در شکل، اندازه، بافت و مصالح استفاده شده در نما قابل تمایز است. در فضای نیمه‌باز در بناهایی با قدمت بیشتر ایوان به صورت سرتاسری و نرده‌های چوبی و در بناهای متأخرتر اندازه فضاهای نیمه‌باز کوچک‌تر شده و تنها بخشی از نما را به صورت منقطع پوشش می‌دهد. جنس نرده‌های این فضاها نیز فلزی یا سیمانی می‌باشد. (شکل ۱۱)

شکل ۱۱. دو گونه مختلف ایوان بیرون زده در نمای خارجی، سرتاسری (تصویر راست) و بخشی (دو تصویر چپ)

توصیه می شود تناسب سطح ایوان به سطح نما در گونه سرتاسری ۵۰٪ و در گونه بخشی حدود ۲۰٪ رعایت شود.

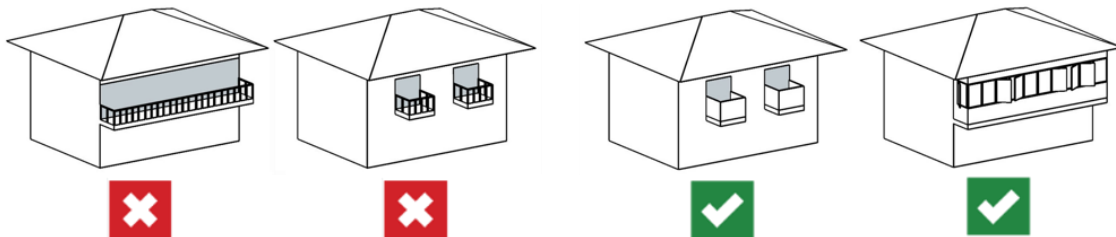

شکل ۱۲. رعایت تناسب سطح ایوان و نما، حدود ۲۰٪ (دو تصویر راست)، حدود ۵۰٪ (وسطا)، خودداری از طراحی ایوان های کوچک (چپ)

تناسبات بین سطح فضای نیمه باز و سطح نمای بیرونی از کیفیت های بصری مهم در زیبایی شناسی بناهای این منطقه می باشد. توصیه می شود این تناسب کمتر از ۲۰ درصد نباشد. البته این مقدار در بناهای دو طبقه نمی تواند بیش از ۵۰ درصد نیز باشد.

توصیه می شود فضاهای نیمه باز (ایوان) در معبرهای اصلی با قرار دادن بازشو و یا مانع بصری محصور گردد.

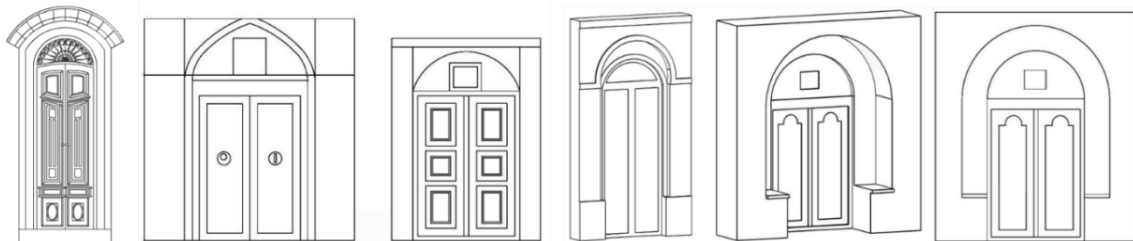
در نماهای بیرونی بهتر است فضاهای نیمه باز به نوعی با عناصر ثابت و یا متحرک محصور شوند. این مورد می تواند یا به وسیله نرده های صلب با ارتفاع کمی بلندتر و یا با بازشوهای متحرک که در قسمت زیرین خود غیرشفاف هستند انجام شوند. این مورد هم در بالابردن میزان حریمیت فضاهای داخلی تأثیر دارد و هم می تواند در روزهای بارانی و سرد سال پوسته اصلی بنا را از ریزش های جوی حفظ نماید. (شکل ۱۳)

شکل ۱۳. محصوریت ایوان با بازشو و نرده صلب (دو تصویر راست) و خودداری از نرده های شفاف (دو تصویر چپ)

ورودی

توصیه می شود برای شاخص کردن و خوانایی بیشتر ورودی با استفاده از قوس و منحنی قاب بندی طراحی شود. با توجه به تراکم بالای بافت و همچنین چند عملکردی بودن فضاهای همکف در معابر اصلی که عموماً در کنار ورودی فضاهای تجاری و یا خدماتی قرار دارد. برای شاخص نمودن ورودی با استفاده از قوس و منحنی قاب بندی هایی ایجاد می شود که عرض ورودی را بیشتر نموده و همچنین آن را از سطوح پیرامون جدا می سازد. (شکل ۱۴)

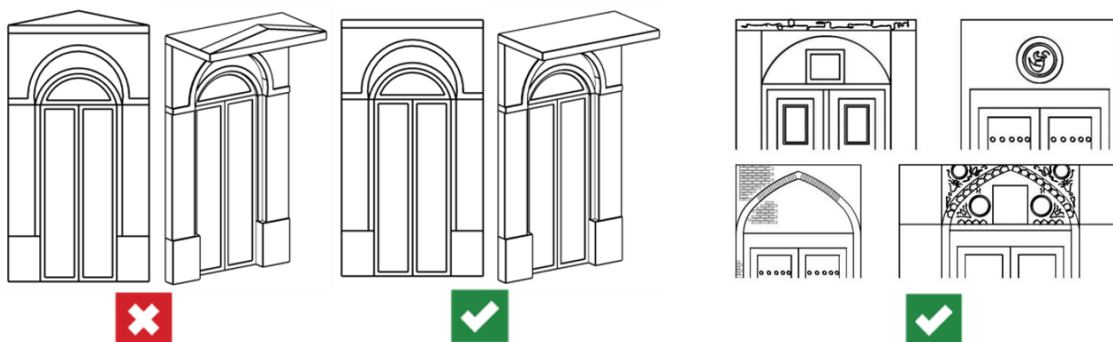
شکل ۱۴. استفاده از قاب بندی برای شاخص کردن ورودی

توصیه می شود از نقوش، آجرکاری و کاشی کاری در ورودی به عنوان تزئینات و معرفی بنا استفاده شود.

یکی از ویژگی‌های شاخص در ورودی‌های بناهای معماری منطقه نقش‌های مختلفی است که با آجرکاری، گچ‌بری و کاشی‌کاری در قاب‌بندی ورودی‌ها اجرا می‌شود. کتیبه‌هایی که با نوشته‌هایی تزئین می‌شوند نیز نقش مهمی در معرفی بنا و افراد استفاده‌کننده از آن دارند. بنابراین توصیه می‌شود برای زیباسازی جداره خارجی بنا و همچنین خوانایی ورودی از نقوش و کتیبه در قاب‌بندی ورودی استفاده شود. (شکل ۱۴)

■ توصیه می‌شود برای ورودی، سایبان قرار داده شود.

با توجه به اقلیم منطقه بهتر است برای تعریف بهتر ورودی و همچنین حفظ افراد در هنگام ورود ه بنا برای ورودی سایبان با توجه به الگوهای هندسی و شکلی بومی طراحی شود. (شکل ۱۵)

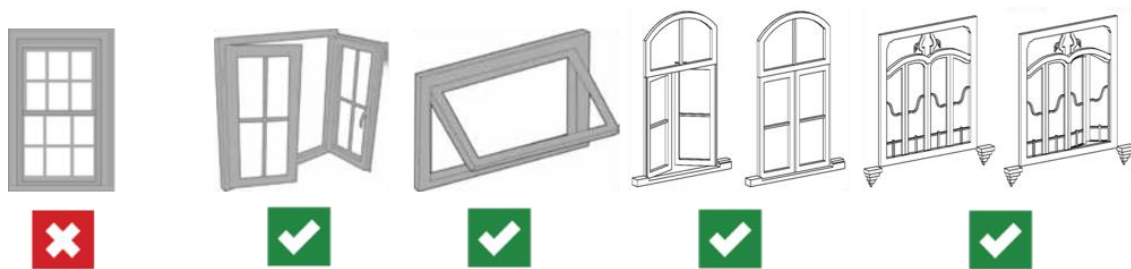

شکل ۱۵. استفاده از نقوش آجرکاری و کاشی‌کاری برای تزئینات و معرفی (راست) و قرار دادن سایبان برای ورودی (چپ)

بازشو

■ توصیه می‌شود پنجره‌ها به گونه‌ای طراحی شوند که تمام سطح آن امکان بازشدن داشته باشد.

انواع مختلف پنجره‌ها، زمانی که به عنوان پنجره ورودی هوا مورد استفاده قرار می‌گیرند، الگوهای متفاوتی از جریان هوا در فضاهای داخلی را به وجود می‌آورند و در نتیجه، امکانات متفاوتی از نظر هدایت جریان هوا به نقاط مختلف اتاق فراهم می‌سازند. برای این منطقه به لحاظ اهمیت اندازه بازشو در ایجاد کوراه هوا، باید پنجره‌ای انتخاب شود که تمام دهانه آن قابل باز شدن باشد. به عنوان مثال پنجره‌های کشویی عمودی و یا افقی تنها امکان باز شدن یک دوم کل دهانه پنجره را فراهم می‌سازد بنابراین از نظر ایجاد کوران در فضاهای داخلی مناسب نیستند چون از این نظر تنها ۵۰ درصد مساحت آن‌ها امکان باز شدن دارد. اما پنجره‌های لولایی و پنجره‌های قابل چرخش در طول محور افقی یا عمودی قادی به باز گذاشتن تمام مساحت قاب پنجره (در بعضی نمونه‌ها به استثنای کتیبه) هستند. در این رابطه انتخاب نوع مناسب پنجره بسیار مهم است. بازشوهای کرکره‌ای نیز بر روی مسیر جریان هوا دارای تأثیر مشابهی هستند و با نصب آن‌ها در مقابل پنجره‌های کشویی می‌توان مسیر جریان هوا را تنظیم کرد. یک روش خوب تهویه قرار دادن دریچه‌های کرکره‌ای در طول دیوار خارجی است. (شکل ۱۶)

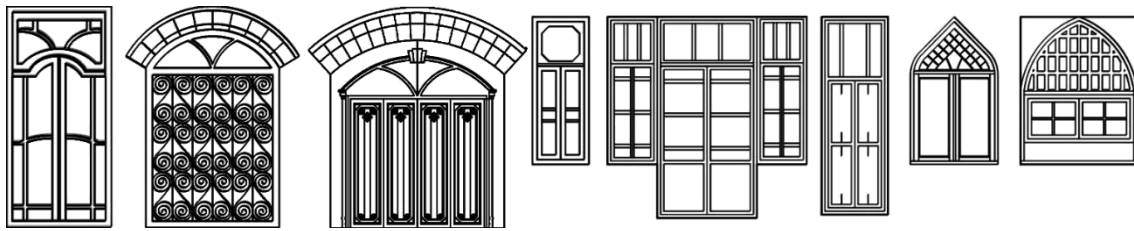

شکل ۱۶. متحرک بودن تمامی سطح پنجره

■ توصیه می‌شود بازشو در جهت‌های مختلف ساختمان طراحی شود.

با توجه به اهمیت ایجاد کوران و تهویه در بنا بهتر است ساختمان در جهات مختلف دارای بازشو باشد.

■ توصیه می‌شود در پنجره‌ها از قاب‌بندی با الگوهای هندسی استفاده شود.

شکل ۱۷. استفاده از الگوهای هندسی در قاب‌بندی پنجره

جداره

- توصیه می‌شود برای تقسیم بندی جداره از قوس و رف استفاده شود.

قرار دادن رف و فرورفتگی‌هایی در طول جداره علاوه بر ویژگی‌های زیبایی‌شناسی و همچنین پایداری سازه‌ای می‌تواند فضایی برای نشستن و تعامل افراد در محیط بیرون و همچنین حیاط ایجاد نماید.

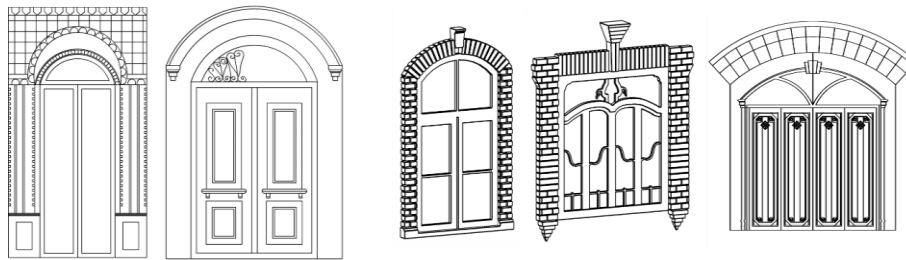
- توصیه می‌شود از تزئینات نمای بیرونی و بازشوها در جداره‌ها و دیوارها استفاده شود.

ارتباط بین نقوش جداره و الگوهای هندسی نما و بازشوها می‌تواند ارتباط میان عناصر را بالاتر برده و باعث افزایش پیوستگی بصری میان اجزای کالبدی بنا شود.

تزئینات

- توصیه می‌شود در قاب‌بندی ایوان و بازشوها از تزئینات بومی و محلی منطقه استفاده شود.

استفاده از تزئینات در قاب‌بندی ایوان‌ها و بازشوها بر اهمیت این عناصر در نمای بیرونی تأکید می‌کند. (شکل ۱۸)

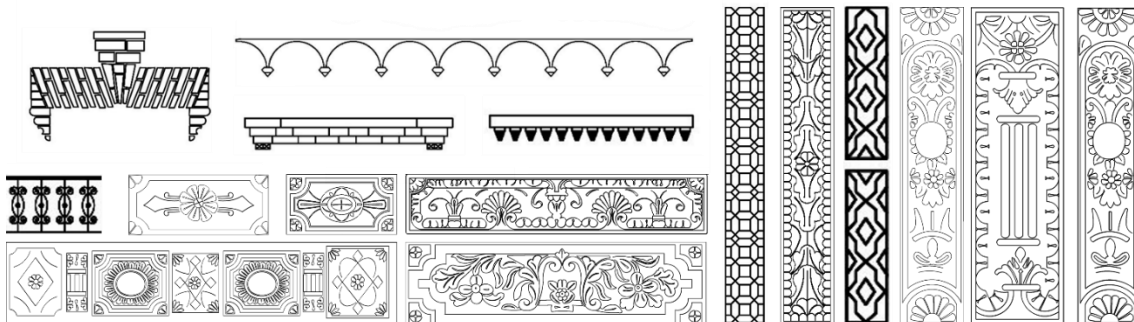
شکل ۱۱. استفاده از تزئینات در قاب‌بندی بازشوها برای تأکید بیشتر

توصیه می‌شود در جداره‌های بیرونی از تزئینات گچ‌بری و سیمان‌بری استفاده شود.

استفاده از تزئینات هماهنگ با سوابق تاریخی و محیط ساخته شده می‌تواند به ارتباط بیشتر بین بناهای ساخته شده و بناهای تاریخی منجر شده و همچنین به دید و منظر کلی معابر سیمای مطلوب‌تری ببخشد.

▪ توصیه می‌شود از الگوهای انتزاعی مشابه نمونه‌های تاریخی با تفاوت‌هایی برای تشخیص زمان ساخت (تشخیص گذشته از معاصر) در تزئینات بیرونی نما استفاده شود.

استفاده از الگوهای هندسی و انتزاعی به دلیل داشتن قابلیت توسعه می‌توانند در بناهای مختلف به صورت متنوع انجام پذیرند و تکراری نشوند. همچنین این الگوها قابلیت این را دارند که نظم و تناسب بنا را تقویت نمایند. انتقال معنا و مفهوم و در نتیجه اعتلای دانش بصری مخاطبان بنا را نیز به همراه دارند. (شکل ۱۹)

شکل ۱۹. استفاده از الگوهای انتزاعی هندسی و تزئینات موجود در بناهای تاریخی برای تزئینات جداره‌های بیرونی

- توصیه می‌شود در سرستون‌ها، در محل اتصال جداره با بام و همچنین مفصل‌های بنا از تزئینات و کنگره‌سازی استفاده شود. استفاده از تزئینات و کنگره‌ها در محل‌های اتصال و سرستون‌ها علاوه بر مشخص نمودن وجوه فرم و مرزبندی عناصر، موجب درک بهتر فرم و شکل را برای مخاطبان بنا می‌گردد. (شکل ۲۰)

شکل ۲۰. استفاده از کنگره‌سازی در محل اتصال جداره به بام

نتیجه‌گیری

دستیابی به قواعد و الگوهای معماری تاریخی می‌تواند امکان تدوین راهبردهایی برای طراحی بناهای جدید هماهنگ با گذشته را فراهم آورد. استفاده صحیح از این اصول در ارائه راهبردهایی برای ضابطه‌مند کردن شیوه کار با عناصر کالبدی معماری در طراحی بناهای جدید از اهداف این پژوهش می‌باشد.

با مروری بر مفاهیم و ادبیات موضوع و بررسی ضوابط و دستورالعمل‌های طراحی به روش تحلیلی توصیفی عوامل مؤثر در تدوین راهبردهای طراحی مطلوب به دست آمد. برای استخراج و شناسایی اصول معماری گذشته نیز از گونه‌شناسی بناهای تاریخی و همچنین روش استفاده به عنوان رویکرد نظری در این پژوهش بهره گرفته شد.

برای دستیابی به داده‌های پژوهش به صورت پیمایشی و بررسی میدانی در مرحله اول پژوهش، ۱۵ بنای تاریخی مطالعه و مؤلفه‌های کالبدی آن‌ها ارزیابی گردید. در این مرحله ویژگی‌های بنای معماری و همچنین نمای بناهای تاریخی در دو بخش مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به اصول و قواعد استخراج شده از معماری تاریخی رشت در مرحله دوم پژوهش راهبردهای طراحی در شهر رشت در دو بخش الف) کالبد و ویژگی‌های کلی بنای معماری شامل: ۱- شکل کلی بنا، ۲- موقعیت قرارگیری ساختمان در سایت، ۳- اندازه و ۴- بام و ب) نماهای بناهای معماری شامل: ۱- ایوان، ۲- ورودی، ۳- بازشو، ۴- جداره و ۵- تزئینات ارائه گردید.

در این پژوهش راهبردهای طراحی معماری براساس اصول و قواعد معماری گذشته ارائه گردید. معماری گذشته یا تاریخی در این پژوهش به صورت تحلیلی توصیفی با استخراج و دسته‌بندی مؤلفه‌ها و ویژگی‌های کالبدی انجام شد. تأکید بر دستیابی و معرفی روشی دیگر در مطالعه و بررسی آثار تاریخی و استخراج اصول آن‌ها می‌تواند به عنوان یک موضوع مستقل، در پژوهش‌های بعدی در این حوزه مطرح گردد. به دلیل محدودیت در تعداد و تنوع بناهای تاریخی رشت و همچنین بررسی تنها ویژگی‌های کالبدی این بناها، در برخی عوامل و متغیرها در این پژوهش به جامعه آماری مناسب برای نتیجه‌گیری معنادار نرسیده است. بررسی و مطالعه تعداد بیشتری از بناهای تاریخی رشت می‌تواند به عنوان موضوعی مناسب برای پژوهش‌های بعدی لحاظ گردد.

پژوهش پیرامون رابطه بین راهبردهای طراحی ارائه شده و میزان ترجیحات زیبایی‌شناسی مخاطبان و کاربران این بناها و همچنین کارکرد این موارد در پاسخ‌گویی به نیازهای عملکردی و فضایی می‌تواند گام بعدی در انجام پژوهشی مشابه باشد.

همچنین از آنجایی که راهبردهای طراحی برای یک منطقه خاص ارائه می‌گردند، نمونه مورد مطالعه در این پژوهش بناهای معماری تاریخی رشت بود. این مطالعه می‌تواند در مورد بناهای تاریخی در شهرهای دیگر منطقه به عنوان یک موضوع پژوهش مورد پیمایش‌های بیشتر و گسترده‌تری قرار گیرد.

References

- Architectural Resources Group. (n.d.). *Glendale Design Guidelines for Residential Buildings in Adopted Historic Districts*.
- Behzadfar, M., & Shakibamanesh, A. (2009). The Location of Design Guidelines in Urban Design Process and

- their Role in Promoting Urban Spaces Quality. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 1(1), 1–16. (In persian) https://www.armanshahrjournal.com/article_32142.html
- Bodach, S., Lang, W., & Hamhaber, J. (2014). Climate responsive building design strategies of vernacular architecture in Nepal. *Energy and Buildings*, 81, 227–242. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2014.06.022>
- Fenty, A. M., & Maloney, D. (2010). Chapter 12: New Construction in Historic Districts. In *District of Columbia Historic Preservation Guidelines* (p. 11)
- Fenty, A. M., & Maloney, D. (2010). Chapter 12: New Construction in Historic Districts. In *District of Columbia Historic Preservation Guidelines* (p. 11).
- GCEO. (2019a). *Eco-Lodges of Gilan* (p. 115). Gilan Construction Engineering Organization. (In persian)
- GCEO. (2019b). *Supervision and Construction of Gilan's Eco-Lodges* (p. 139). Gilan Construction Engineering Organization. (In persian)
- Gil-Mastalerczyk, J., & Kowalczyk, M. (2023). Sustainability in selected design strategies in architectural education. *World Transactions on Engineering and Technology Education*, 21(4), 241–247. URL: http://www.wiete.com.au/journals/WTE&TE/Pages/TOC_V21N4.html.
- Gilanchto. (n.d.-a). “Design Guide and Explanation of Traditional Sofreh-Khaneh Regulations Located in Tourist Routes (Introductory Section).” Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization of Gilan Province. (In persian)
- Gilanchto. (n.d.-b). *Regulations for the Construction of Tourist Guesthouses in Tourism-Ready Villages of Gilan Province*. Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization of Gilan Province. (In persian)
- Habibi, S. M., & Khademzade, M. H. (2015). A Classifying the History of Architecture and Urbanism in Iran; The Collection of Terms, Definitions and Concepts. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 7(13), 13–22. (In persian) URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_33432.html
- Kamali Tabrizi, S., & Abdelmonem, M. G. (2024). Contemporary construction in historical sites: The missing factors. *Frontiers of Architectural Research*, 13(3), 487–504. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.foar.2024.01.002>
- Karimi Azeri, A. R., & tourandaz, B. (2018). Reconstruction of Urban Plazas with an Emphasis on Social Interaction Based on the Principles of New Urbanism (Case Study: Imam Square of Bandar Anzali). *Urban Planning Knowledge*, 2(3), 85–97. (In persian) DOI: <https://doi.org/10.22124/upk.2018.10349.1089>
- McKibben Cooper, M. T., Kushlan, D., & Winter & Company. (2013). *Design Guidelines for Residential Historic Districts*.
- MCTH. (n.d.-a). *Architectural, Construction, and Classification Regulations for Guesthouses in Iran* (p. 15). Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts. (In persian)
- MCTH. (n.d.-b). *Classification Regulations for Accommodation Units Located in Tourism Route* (p. 3). Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts. (In persian)
- MCTH. (n.d.-c). *Executive, Technical, and Classification Guidelines for Apartment Hotels* (p. 5). Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts. (In persian)
- MCTH. (n.d.-d). *Iran's Guesthouse Grading/Classification Form* (p. 24). Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts. (In persian)
- MCTH. (2014). *Specifications and Regulations for the Construction, Operation, and Classification of Eco-*

- Lodges in Iran* (p. 9). Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts. (In persian)
- Mirsajadi, S.A., & Farkisch, H. (2017). Recognition of Typology and Effective Physical Factors in Traditional Residential Tissue of Neyshabur. *JRIA*, 4(4), 72–90. (in persian)
- Mohajer Milani, A., & Einifar, A. (2022). The Theoretical Relation of Patterns and Regulations in Architecture. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*, 13(2), 403–417. (In persian) DOI: <https://doi.org/10.30475/isau.2022.257504.1577>
- Molaeihashjin, M., Karimi Azeri, A. R., Karimi, B., & Mahdinezhad, J. (2021). Vitality analysis in residential complex spaces (Impact Concept, Components, and Indices). *Urban Planning Knowledge*, 5(1), 113–129. (In persian) DOI: <https://doi.org/10.22124/upk.2021.17094.1517>
- PAGP. (2007). *Sense of Place : Design Guidelines for New Construction in Historic Districts*.
- Pourahamadi, M. (2019). *Architecture of Qajari Houses of Lahijan and the relevant building control system*. University of Guilan Press. (In persian)
- PP&DD. (1996). *General Design Guidelines for Historic Properties*.
- Shahriar, A. T. M., Mithun, S. M. N. H., Saha, D., & Ahmed, S. (2023). Designing architectural continuity in a historic urban quarter of Dinajpur, Bangladesh. *Frontiers of Architectural Research*, 12(5), 803–819. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2023.05.001>
- Sirror, H. (2024). Lessons Learned from the Past: Tracing Sustainable Strategies in the Architecture of Al-Ula Heritage Village. *Sustainability (Switzerland)*, 16(13). DOI: <https://doi.org/10.3390/su16135463>
- Talen, E. (2012). *City rules : how regulations affect urban form*. Island Press.
- Ukabi, E. B., & Akçay, A. Ö. (2023). Conserving the Historical Identity of North Nicosia Walled City: Exploring Design Approaches and Implications from 1983 to 2003. *Buildings*, 13(9), 2199. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings13092199>
- U.S.D.I. (2001). *CREATING AND USING DESIGN GUIDELINES Section C: Role They Play*. URL: <https://www.nps.gov/crps/tps/workingonthepast/roletheyplay.htm>
- U.S.D.I. (2013). *City of gainesville Preservation Manual and Design Guidelines*.
- Winter, N. V. (2001). *The Benefits of Design Review*. Winter & Company, Boulder, CO.